

Život na otoku Susku

Uršičić, Fana

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:463078>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Fana Uršićić

Život na otoku Susku

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kulturalne studije

Fana Uršićić
Matični broj: 0009081273

Život na otoku Susku
DIPLOMSKI RAD

Diplomski sveučilišni studij kulturologije

Mentorica : doc. dr. sc. Sarah Czerny

Rijeka, rujan 2022.

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOG RADA

Ovime potvrđujem da sam osobno napisala diplomski rad pod naslovom

Život na otoku Susku

i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Rijeka, 12.09.2022

Fana Uršićić

SADRŽAJ

Sažetak

Ključne riječi

1. UVOD.....	1
2. DEFINIRANJE MUZEOLOGIJE.....	3
2.1 ETNOGRAFSKI/ZAVIČAJNI MUZEJ.....	5
2.2 MUZEJ SUSJEDSTVA	6
2.3 EKO-MUZEJ.....	8
2.4 BAŠTINA.....	9
3. MULTIKULTURALIZAM I TOTALNI MUZEJ.....	9
4. MUZEJ I IDENTITET.....	10
4.1 MUZEJ DONJA KUPČINA.....	12
4.2 LIPA PAMTI.....	12
4.3 OGULIN- ZAVIČAJ BAJKE.....	14
5. OTOK SUSAK.....	17
5.1 POVIJEST I PRIRODA OTOKA.....	17
5.2 SPECIFIČNOST IMENA SUSAK.....	20
5.3 LJEČILIŠTE I ZDRAVSTVENI TURIZAM LOŠINJA I SUSKA.....	21
6. MIGRACIJE OTOČANA.....	23
6.1 JEZIK.....	25
6.2. NOŠNJA.....	25
6.3 IDENTITET.....	26
6.4 STAROST I IZOLACIJA.....	26
6.5 ASIMILACIJA ISELJENIKA U NOVIM ZEMLJAMA.....	27
7. ANKETA.....	28
7.1 REZULTATI ANKETE.....	29
7.2 KOMENTARI NA REZULTATE.....	41
8. TERENSKI RAD NA "37. DAN ISELJENIKA".....	44
9. INTERVJU.....	47
10. PITANJE BUDUĆNOSTI MUZEJA.....	48
11. ZAKLJUČAK.....	51
12. LITERATURA, IZVORI, POPIS GRAFIKONA I TABLICA.....	53

SAŽETAK

Današnji život na otoku Susku je znatno drugačiji od života koji su živjeli stanovnici otoka u 20. stoljeću. Zbog tehnologije i modernosti, kvaliteta života je porasla, ali mnogo je svakodnevnih tradicionalnih običaja ponestalo. S obzirom na ovaj fenomen, odlučila sam istražiti postoji li interes i potreba za otvaranjem muzeja na otoku koji bi se bavio tradicionalnim predmetima, običajima i najzanimljivijim aspektima povijesti Suska. Koristeći metodu ankete u kojoj je sudjelovalo pedeset i četiri ispitanika koji žive, borave ili ljetuju na otoku, otkrila sam da želja za pojačanim kulturnim/etno turizmom postoji i da je potrebno sačuvati materijalna kulturna dobra od uništenja i potpunog nestanka. Rezultati ankete, intervjuja i terenskog rada pokazali su da većina ispitanika odobrava otvaranje zavičajnog muzeja na otoku Susku.

Gljučne riječi: iseljenici, muzej, otok, tradicija

ABSTRACT

Today's life on the island of Susak is significantly different from the life lived by the island's inhabitants in the 20th century. Due to technology and modernity, the quality of life has increased, but many everyday traditional customs have disappeared. Considering this phenomenon, I decided to investigate whether there is an interest and need for opening a museum on the island that would deal with traditional objects, customs and the most interesting aspects of the history of Susak. Using the survey method in which fifty-four respondents who live, stay or vacation on the island took part, I discovered that there is a desire for increased cultural/ethno tourism and that it is necessary to preserve material cultural assets from destruction and complete disappearance. The results of the survey, interviews and field work showed that the majority of respondents approve of the opening of the native museum on the island of Susak.

Keywords: emigrants, museum, island, tradition

1. UVOD

Otok Susak je otok poznat po svojim atraktivnim pješčanim plažama, čistoj prirodi i opuštenom načinu života. Također, otok Susak je međunarodno poznat i po svojoj tradicionalnoj nošnji i neobičnom dijalektu. Moja motivacija u odabiru teme ovog diplomskog rada su prirodna i kulturna bogatstva ovog otoka. Iako ga svake godine mnogi posjećuju, na otoku ne postoji niti jedan kulturno-povijesni sadržaj koji bi prikazao njegove posebnosti svima onima koji ga posjete. Zašto je tome tako? Postoji li uopće interes za otvaranjem kulturnog prostora poput muzeja i bi li se stanovnici otoka tome protivili? Bi li njegova prisutnost narušavala oazu mira zbog koje turisti dolaze ili bi samo povećala turističku privlačnost otoka? Ovaj se rad temelji na istraživanju života na otoku Susku i mogućnosti otvaranja muzeja na njemu.

Prvi segment ovog diplomskog rada sastoji se od teorijskog dijela koji je podijeljen u dva dijela – muzeologije i otoka Suska. Ova je podjela nužna zbog količine detalja i podjela unutar spomenutih glavnih pojmova. Njihovim pojašnjenjem, ideja samog rada imat će puno više smisla. Prvo ću započeti s definiranjem pojma muzeologije čija je zadaća očuvati jedinstveni povijesno-društveni značaj muzejskih predmeta i prenijeti njihovu poruku javnosti. Nadalje, primjeri muzeja koji su vrlo uspješni u očuvanju kulturne baštine i poticanju na aktivno sudjelovanje svojih građana su: zavičajni muzej, muzej susjedstva i eko-muzeji. Iako ovi muzeji na prvi pogled izgledaju jako različito i nepovezano, oni su u teoriji prilično slični jedni drugima. Ono prema čemu bi zapravo trebali težiti, prema Tomislavu Šoli, jest totalni muzej. U ovom imaginarnom muzeju, publika bi bila sposobna doživjeti poruku muzeja na jednoj novoj razini koja bi nas potakla na nova razmišljanja o percepciji tradicije i baštine koja nas okružuje. Dotičući se pojma identiteta, važno je dokučiti na koji način mi doživljavamo sebe i svoj identitet, kao i identitet koji nas predstavlja u muzeju. Neki od najpoznatijih primjera muzeja i mjesta koja se temelje na kolektivnom ili lokalnom identitetu su memorijalni centar Lipa pamti i grad Ogulin. Ovdje konačno dolazimo do otoka Suska i svih njegovih povijesnih, kulturnih i prirodnih posebnosti koje ga izdvajaju od drugih otoka u Hrvatskoj. Najzanimljiviji su nam koncepti migracija u zemlje Amerike, Italiju i Kanadu te asimilacija iseljenika i snažan osjećaj prema tradiciji otoka. Njihov doživljaj tradicije i običaja je toliko jak da se većina iseljenika i njihovih potomaka godišnje vraća, ulaže u otok i aktivno sudjeluje u svim kulturnim aspektima

tradicije. Osim toga, prirodne dobrobiti koje Susak ima uglavnom su zanemarene ili nedovoljno iskorištene pa padaju u povijesni zaborav.

Drugi segment rada sastoji se od ankete, intervjua i terenskog rada. Nakon danog povijesno-društvenog konteksta, pokušat ću putem ankete i intervjua saznati postoji li interes za otvaranjem muzeja na otoku i poboljšanja kulturno/etno sadržaja. Također, istraživala sam razinu zadovoljstva životom i boravkom na otoku Susku i prijedloge ispitanika kojima bi "poboljšali" životne uvjete na Susku. Terenski rad se odvijao za vrijeme manifestacije obilježavanja 37. Dana iseljenika, gdje se promatralo odvijanje proslave, kao i odnosi između otočana i "ostalih". Za kraj, postavlja se pitanje o budućnosti muzeja na Susku i mogućnosti korištenja svih povlastica koje nam Europska Unija nudi.

2. DEFINIRANJE MUZELOGIJE

Iako je u ovome diplomskom radu stavljen naglasak na Susak i mogućnost otvaranja etnografskog muzeja, bitno je najprije objasniti važne pojmove poput muzeologije, predmeta i samog etnografskog muzeja. "Muzeologija je dio informacijskih znanosti koji se bavi izučavanjem muzealnosti preko muzejskih predmeta, djelatnošću muzeja i odnosom muzejske teorije i prakse, radi zaštite ljudskog nasljeđa i interpretacije i prijenosa njegovih poruka" (Maroević, 1992:92). Ovo je jedan od načina definiranja muzeologije kao takve, ali i najširi jer uključuje više važnih aspekata nje same. Muzeolog Tomislav Šola (1984) proširuje pojam muzeologije zbog njezine učinkovitosti u tumačenju raznih problema s kojima se susreće kada je u pitanju zaštita i njezin odnos prema cjelokupnom nasljeđu (Šola 1984:10). Upravo zbog širokog definiranja muzeologije, važno je pojasniti pojedine aspekte, kao što je npr. muzejski predmet.

Muzejski predmet je više nego sam fizički predmet, on je motiv kojim se proučava njegova muzealnost i time postaje unikatan nositelj "neke poruke u institucionaliziranome muzeju ili negdje drugdje". Ostaje i postaje, materijalan i nematerijalan, predmet istraživanja muzeologije (Maroević, 1992:92). Također, muzejski predmet je ključna komponenta u muzeju i primarni čimbenik koji definira oblik rada. Zbog toga je "imanentno interdisciplinaran i obavezno polivalentan" (Šola, 1984:9). Upravo nas ova interdisciplinarnost upućuje na razmišljanje o muzejskom predmetu kao mnogoznačnom u svojem materijalnom i nematerijalnom obliku znanja. "Time se u prvi plan istraživanja i znanstvenog interesa stavljaju dokumentacijski, komunikacijski i informacijski slojevi koji žive unutar predmeta materijalnog svijeta koji nas okružuje..." (Maroević 1992:92). Mogućnost raznovrsnog shvaćanja simbolike predmeta potiče nas na integrativniji pristup koji posljedično postaje interdisciplinarni i omogućava "analitički i sintetički postupak proučavanja stvarnosti" kroz različite znanosti (Maroević, 1992:94).

Taj interes za muzejske predmete uključuje ne samo muzeologiju kao takvu nego i znanstvene discipline koje se njome bave. Razlog tomu je činjenica da svi ti predmeti u sebi nose znanstvenu spoznaju koja ima svoje povijesne, kulturološke i političke značajke. Ta važnost stoji i u sposobnosti predmeta da nam pridonese kontekstu kao ključnoj stvari koja bi obogatila samu "priču" koju pokušavamo ispričati istraživanjem. "Vlasništvom nad predmetom ostvaruje se pravo na cjelokupan informacioni kod predmeta, pravo na njegovu prošlost, simboličko pravo na

njegov kontekst i protagoniste njegovog nastanka." (Šola, 2011:163) No koliko god su muzeologija i temeljne znanstvene discipline slične u nekim područjima, velika se razlika nalazi u tome što se muzeologija aktualizira u "muzeološkoj aktivnosti" te sve kreće od pravila muzealnosti koja se provode u određenim predmetima (Maroević, 1992:93). Kad je riječ o obradi tih muzejskih predmeta, važno je raspoznati različita znanja koja nastaju. Prvo znanje može se koncipirati kao formatizirano znanje, znanje koje dolazi iz dokumentacije muzejskih materijala. Drugo znanje se naziva kontekstualizirano znanje i nastaje kada se muzejski predmeti predstave i izlože. Maroević (1992) smatra kako je muzejska realnost unikatna zbog svoje mogućnosti da oba znanja "mogu stajati jedan pokraj drugoga" (Maroević, 1992:93).

Važno je također spomenuti unikatni društveni značaj muzeologije. Osim što je naglašava, ona također potiče na njezino očuvanje i održavanje, kao i inzistiranje na zaštiti (muzejskih) predmeta kao "nepresušnim izvorom autentičnih informacija" (Maroević, 1992:93). Zato je i zanimljiva činjenica da, kad je u pitanju pojam vremena, ono nije striktno određeno nekim normama u kojima nema razdvajanja granica prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Upravo naprotiv, ono je dopušteno te postoje razne podjele različitih „klasifikacija vremena“, kao na primjer: fizičko ili kronološko vrijeme, društveno vrijeme te dokumentacijsko i komunikacijsko vrijeme. Kao što je prethodno napomenuto, sve vezano uz društvene osobine istraživanja ima veliki značaj. To znači da se, kad je u pitanju društveno vrijeme, tamo određuju društvene vrijednosti samih predmeta. Kad govorimo o dokumentacijskom vremenu, ovdje se (muzejski) predmet predstavlja kao dokument, dok se kod komunikacijskog vremena ono povezuje s formom same poruke (Maroević, 1992:94).

Kao zadnju točku definiranja same muzeologije, bitno je napomenuti kako se muzeologija tijekom 20.stoljeća mijenjala i, prema povjesničaru umjetnosti Maroeviću (1992), poprimila akademski karakter jer se počela baviti "konceptima", a ne samo i isključivo materijalnim muzejskim predmetima (Maroević, 1992:59). Također, Maroević (1992) napominje kako muzeologija nije ograničena granicama fizičkog prostora nego se prostor nalazi i u sferama prirode i kulture. Zato je muzeologija važna i kao "prožimanje kulturne i prirodne baštine i muzeološki aspekt njihova zajedničkog djelovanja na čovjeka i društvo nadilaze segment muzeja kao institucije". (Maroević, 1992:59-60).

2.1 ETNOGRAFSKI/ZAVIČAJNI MUZEJ

Nakon definicije i objašnjenja pojam muzeologije, potrebno je obratiti posebnu pozornost na specifičnu vrstu muzeja, zavičajni muzej. Upravo je ta vrsta muzeja muzej od kojeg smatram da bi otok Susak imao najveće kulturno-društvene povlastice.

Tijekom povijesti, zanimanje za daleke i mistične zemlje zaokupljalo je istraživače i znanstvenike iz svih dijelova Europe. Podatke o sakupljanju predmeta izvan Europe nalazimo u etnografskim muzejima koji su nastali vrlo rano zbog mnogo velikih ekspedicija i istraživanja od 16. stoljeća i nadalje. Ti egzotični predmeti postoje i čuvaju se u mnogo različitih europskih muzeja, ali interes za vlastitu "seosku" kulturu javlja se nešto kasnije u Europi. Razvojem etnologije kao znanosti, polovicom 19. stoljeća, etnografski muzeji počinju izvirati kao odgovor na postupno propadanje sela i njihovih zajednica, kao i tradicionalnih vrijednosti. Također, nastajanje ovih muzeja korespondira sa sve većom zainteresiranošću za nacionalne oblike i njihove korijene. Ti su se muzeji nacionalnog predznaka nazivali "Volkskunde"¹ i njihov razvoj slijedio je u tri različita smjera. Prvi smjer bio bi onaj klasični specijalizirani muzej sa izložbama i zbirkama, drugi smjer prikazuje kolekcije fizičkih građevina poput seoskih kuća i njihovih interijera na otvorenom u svrhu očuvanja načina gradnje koja izumire, te treći smjer nazvan muzejom čovjeka, gdje se bavljenjem antropologijom približava socijalnoj antropologiji, a time i etnologiji. Zbog mnogo industrijskih i poljoprivrednih promjena u urbanim, ali i seoskim sredinama, kultura sela polako nestaje te se u etnologiji (i muzejima) traže odgovori. U 20. stoljeću postepeno se sve više počela obraćati pažnja na nedostatke povijesnih muzeja u smjeru političke, vojne i kulturne povijesti. Ti muzeji socijalne povijesti uz "sinkrono prikazivanje različitih kultura življenja, gospodarstva, proizvodnje ili običaja u muzejskom kontekstu postupno je smanjivalo razlike u interpretaciji sela i grada" (Maroević, 1992:59). Ovim postupkom vidimo promjenu u načinu na koji se sagledala prošlost u prvom javljanju etnografskih muzeja i početkom 20. stoljeća (Maroević, 1992:58-59).

¹ njem. etnografski muzeji nacionalnog predznaka (Maroević, 1999:58)

2.2 MUZEJ SUSJEDSTVA

Nakon zavičajnog muzeja, sličnosti u odnosima naspram zajednice i njezine baštine nalazimo u projektima muzeja susjedstva i eko-muzejima. Čak se smatra kako je, po području, "veliki" muzej susjedstva jednak mini-verziji zavičajnoga muzeja. No obrnuta tvrdnja ne stoji. Manje inačice spomenutih muzeja mogle bi se predstavljati kao na primjer muzeji ulice i slično (Andrić Talijanac, 2013:10). Potrebno je smanjiti teritorije djelovanja muzeja i time ih učiniti lokalnim te korisnim svojim stanovnicima okolnih ulica ili četvrti. "Otac" muzeja susjedstva John Kinard smatra kako veliki muzeji nisu primjereno rješenje te je nužno da muzeji susjedstva djeluju na (maloj) lokalnoj razini tradicije. Ukratko, možemo definirati muzeje susjedstva kao manje muzeje s naglaskom na mjesnoj baštini (Andrić Talijanac, 2013:9-10). Eko-muzeji se klasificiraju, prema kreatoru pojma ekomuzeja G. H. Riviereu, kao refleksija zajednice gdje je uloga muzeja samospoznaja zajednice na temeljima osjećaja ponosa, poštovanja i kritičkog razmišljanja radi poboljšanja kvalitete života (Šola, 2013:53). Muzeji susjedstva su "stvoreni" sa zamišlju da budu usmjereni prema potrebama lokalnog stanovništva četvrti. Iako je njihova granica teritorijalna, barijere određene unutar četvrti i susjedstva, njihova se dobrobit širi izvan okvira teritorija (Andrić Talijanac, 2013:8-9). To znači da, osim što donose posebnu dobrobit za svoju zajednicu, oni privlače turiste i nude nov i zanimljiv sadržaj. Teme se uglavnom kreću oko problematike specifične za zajednicu u kojoj se muzej nalazi, kao i kreativnog prijedloga rješenja takvih problema ili barem otvaraju prostor za otvoreno postavljanje pitanja o mogućim rješenjima. Mirjana Andrić Talijanac (2013) govori o zanimljivom primjeru takve vrste izložbe u Anacostia Neighborhood Museumu. Ovaj muzej susjedstva u Washingtonu D.C.-u predstavio je izložbu nazvanu "The Rat: Man's Invited Affliction"² koja se pozabavila "utjecajem štakora na ljude u četvrti i načinima kako ih se riješiti" (Andrić Talijanac, 2013:9). Ovom su netipičnom i bizarnom temom s jedne strane privukli ljude, a s druge strane ukazali na problem borbe sa štakorima, ali i siromaštvom. Andrić Talijanac objašnjava kako pristupačne i korisne teme educiraju i pomažu zajednici te je ono što je muzej Anacostia učinio svojom izložbom bilo od neizmjerne važnosti za sve buduće muzeje susjedstva (Andrić Talijanac, 2013:9).

² Izložba je trajala od 16. studenoga 1969. do 25. siječnja 1970. godine.

The Rat: Man's Invited Affliction. Dostupno na: <https://www.si.edu/exhibitions/rat-mans-invited-affliction-event-exhib-6388> (pristupljeno 14.06.2022)

Kako se razvila ideja o potrebi za muzejima susjedstva? Poznato je da mnogi gradovi imaju svoje gradske muzeje koji se bave temama povijesti i/ili umjetnosti. Zbog tendencije da zadovolje što veće područje i pruže obilje informacija, one manje lokalne zajednice su često nedovoljno reprezentirane. Također, obilje projekata ih često sputava u volji da se detaljno posvete svakom susjedstvu. Andrić Talijanac napominje kako, iako je nemogućnost gradskog muzeja da zadovolji potrebe zajednice prisutna, zadovoljenje tih potreba nije nužno njegov zadatak. Smatra kako je to zadaća muzeja susjedstva (Andrić Talijanac, 2013:5). Osim spomenute Andrić Talijanac, Tomislav Šola objašnjava kako je normalno da ljudi posjećuju i imaju želju vidjeti poznate muzeje svijeta poput Louvrea u Parizu i British Museuma u Londonu. No ono što je čovjeku nužno za njegovo postojanje jest poznavanje vlastitog i zajedničkog identiteta. To mu u potpunosti ne mogu pružiti spomenuti muzeji, njemu je potreban "njegov mali muzej u susjedstvu, njegov gradski muzej, ili ekomuzej kulturnog teritorija gdje se osjeća "kod kuće"" (Šola, 2013:54). Sada se postavlja pitanje: što je točno muzej susjedstva? Muzej susjedstva je teže definirati konkretno i u cijelosti. Kad započinjemo od imena, nailazimo na prvi problem. Problem se nalazi u jedinstvenom prijevodu engleskog pojma "neighborhood museum" na hrvatski jezik. Andrić Talijanac dijeli hrvatski prijevod na nekoliko pojmova, obilježenih autorima koji su se njima koristili. U članku Jean-Claude Duclosa, autor spominje pojmove poput "muzej susjedstva" i "muzej zajednice"... "Ne smijemo zaboraviti ni muzeje susjedstva ili takozvane muzeje zajednica." (Andrić Talijanac, 2013:6) Međutim, Šola u svojem radu govori o pojmu "muzeja mjesne zajednice". Važno je napomenuti kako sam muzej susjedstva nije definiran toliko područjem koliko vlastitom zajednicom koja obitava to područje. Osim susjedstva i zajednice, vrlo je važan pojam baštine. Tako u primjeru muzeja Alexandra Heritage Centre vidimo kako baština poprima popularnost u različitim aspektima svakodnevnog života i institucija (Andrić Talijanac, 2013:6). Također, muzeji susjedstva nastaju od zajednice, ali i od osobe koja je svjesna važnosti muzeja. Takvi muzeji mogu biti javni, ali to nije nužno. Osim toga, tematika nije točno određena, to jest, tema muzeja je određena po potrebi i povijesti i/ili umjetnosti četvrti. Neki su usmjereni na povijest neke nacionalne zajednice u susjedstvu ili čak određene klase koja obitava u četvrti. Bitno je napomenuti kako se i metode istraživanja i predočenja informacija općenito razlikuju, kao na primjer: "...zajednica koju se cilja, prisutnost zajednice u osnutku muzeja i njezin daljnji rad kroz vrijeme, tematika izložaba itd." (Andrić Talijanac, 2013:7)

2.3 EKO-MUZEJ

Kao što je spomenuto u prethodnom tekstu, eko-muzeji i muzeji susjedstva vrlo su slični. Eko-muzeji kao model postoje još od 60-ih godina 20. stoljeća. Ubrzo nakon eko-muzeja, javlja se i ideja o muzejima susjedstva (Andrić Talijanac, 2013:4). Oni su često isprepleteni kao koncepti i nekad je teško razlučiti njihovu razliku. Iako je njihov zajednički temelj zajednica, eko-muzeji su više fokusirani na onaj ekološki aspekt, aspekt prirode. No i ovdje dolazi do problema u klasificiranju što je eko-muzej, a što je samo park prirode. Razlog tomu su nedovoljno istraženi i rasprostranjeni kriteriji muzeja, kao i slaba zastupljenost u javnom diskursu (Andrić Talijanac, 2013:4-5). Također, bitno je napomenuti slabiji položaj muzeja susjedstva naspram javnih muzeja. Jedan od većih problema nalazi se u financiranju projekta te zahtijeva angažman zajednice i muzejskih donatora. Zbog fluidnosti u definiranju forme muzeja susjedstva, Andrić Talijanac objašnjava kako na muzeju leži zadaća prilagodbe susjedstvu i njegovim željama i potrebama (Andrić Talijanac, 2013:8). Upravo ta spremnost na modificiranje sadržaja, kao i jedinstvenost svakog muzeja, nudi nam bogatstvo znanja o kulturi života ljudi neke zajednice i njihovom aktivnom sudjelovanju u društvu. Kad govorimo o Hrvatskoj, Andrić Talijanac napominje kako je s idejom muzeja susjedstva na našem području prva započela Udruga mladih muzeologa Kontraakcija u 2008. godini. Nakon njih, Muzej grada Zagreba uključuje se u inicijativu pod nazivom Zagrebački kvartovi (Andrić Talijanac, 2013:30). Jedan od novijih muzeja susjedstva nalazi se na Trešnjevki i nastao je projektom Muzej susjedstva Trešnjevka - izgradnja odozdo³. Projekt je započeo 2018. godine te je otvorio svoja vrata publici u studenom 2020. godine. Ovaj je projekt sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.⁴ Također, ovaj muzej susjedstva ima i takozvani Virtualni fundus⁵ koji sadrži različite kulturološki-povijesne predmete koji opisuju svakodnevni život ljudi na Trešnjevki. Ovdje i građani mogu donirati svoje materijalne i nematerijalne predmete muzeju.

³ Muzej susjedstva Trešnjevka

Dostupno na: <https://www.muzejsusjedstvatresnjevka.org/> (pristupljeno 14.06.2022)

⁴ Muzej susjedstva Trešnjevka

Dostupno na: <https://www.muzejsusjedstvatresnjevka.org/o-nama> (pristupljeno 14.06.2022)

⁵ Muzej susjedstva Trešnjevka

Dostupno na: <https://www.muzejsusjedstvatresnjevka.org/fundus> (pristupljeno 14.06.2022)

2.4 BAŠTINA

Objašnjavajući pojam muzeja susjedstva i njegovu povezanost s mjesnom baštinom, bitno je zatim utvrditi što je baština. Baština se definira kao "sva prirodna i stvorena kulturna materijalna i duhovna dobra na određenom prostoru koja neka zajednica (društvo) nasljeđuje i kojima raspolaže" (Cifrić, 2014:11). Ona se također ne može, to jest ne smije privatizirati jer ona pripada svima. Baština nadilazi pojam vremena (prošlost, sadašnjost, budućnost) zbog toga što njezina povijest dolazi od naraštaja prije nas i nasljeđujemo ju generacijski. Što se tiče klasifikacije, kulturna baština dijeli se na socijalnu, materijalnu i duhovnu baštinu. Iako je općeprihvaćena ideja da je baština nasljeđe pozitivnih karakteristika, često se dogodi da ono negativno prevagne u svakodnevnom životu društva. Kao primjer imamo onečišćenje okoliša, bacanje i zapuštanje materijalnih kulturnih dobara, eliminaciju i diskriminaciju narodnih običaja, i tako dalje (Cifrić, 2014:11-12). Bogatstvo kulturnog života u jednom kraju ogleda se u broju raznih kulturnih događaja poput festivala, karnevala, parada, vjerskih događaja i kulturnih komemoracija. Značaj takvih izričaja je u jačanju kulturnih, gospodarskih i ukupnih društvenih potencijala jednog područja jer doprinose očuvanju i promicanju tradicije i kulturne baštine, povećanju socijalizacije lokalnih zajednica, jačanju nacionalne integracije i stvaranju osjećaja pripadnosti na vlastiti kulturni ponos (Jušinski, 2018:17).

3. MULTIKULTURALIZAM I TOTALNI MUZEJ

Multikulturalizam je pojam koji objašnjava proces sjedinjavanja i miješanja kultura poput gradske i seoske kulture te kultura odijevanja i prehrane. Okretanje tradiciji događa se tek u svečanim okolnostima i posebnim (nacionalnim) događajima (Maroević, 1999:61). S druge strane monokulturalizam, kao što samo ime govori, postepeno nestaje. Jačanjem tehnologije i sve većeg slobodnog pristupa raznim svjetskim sadržajima, razvijenija područja se još više razvijaju dok nerazvijeniji krajevi postaju isključivi i često nacionalistički nastrojeni. Monokulturalizam se poistovjećuje s konzervativizmom i tradicionalnim načinom života. Zbog toga dolazi do dispariteta među društvima, kao i međusobnih konflikata (Maroević, 1999:61). Osim spomenute promjene iz mono u multikulturalizam, uočavamo kako se i muzejska kontrolirana stvarnost mijenja u smjeru virtualne stvarnosti. Naziv kontrolirana stvarnost dolazi od kontroliranog

načina na koji se pristupaju, obrađuju i štite muzejski predmeti. Ovaj tradicionalni način rada muzeja predstavljao je kontinuirano istraživanje muzejskog predmeta kako bi se saznalo što više informacija i njegovih značenja relevantnih za muzejsko okruženje. Razvojem tehnologije i medija, s lakoćom i brzinom pristupamo informacijama i slikama o muzejskom predmetu. Taj se muzejski predmet iz fizičkog objekta pretvara u sliku koja se prikazuje na papiru ili ekranu. Ovaj materijalni dio ostaje na onima čiji je posao očuvanje predmeta od raspadanja (Maroević, 1999:61-62). Jedan od zanimljivih primjera je koncept imaginarnog muzeja, totalni muzej, muzeologa Tomislava Šole. Definiranje totalnog muzeja, barem ukratko, vrlo je težak zadatak. No, kad spomenemo pojmove na kojima se teorija totalnog muzeja temelji, možemo se približiti ideji o kojoj Šola govori. Ti se pojmovi odnose na totalnu memoriju, totalni uvid i totalnu komunikaciju (Šola, 2011:69-70). Totalni muzej je ideja koja objašnjava kako bi se uz pomoć moderne tehnologije poput interneta i društvenih mreža svima prenosile muzejske informacije o baštini i tradiciji. Time bi se stvorila takozvana "potpuna svijest o multidimenzionalnom iskustvu čovjeka" (Šola, 2011:243) i razumijevanje svijeta oko sebe (Šola, 2011:178).

4. MUZEJ I IDENTITET

"Suvremeni je muzej nastao kao potreba za uspostavljanjem identiteta." (Šola, 1984:10)

Tomislav Šola jasno je naveo kako je očuvanje identiteta zadaća svakog muzeja. Taj je identitet stalno u nastajanju i doživljava transformaciju u dodiru sa sadašnjošću. Muzej u tom pogledu mora biti oprezan zbog moguće opasnosti od prestrogog zadržavanja u prošlosti i onoga što je nekada bilo, bez da se okrene i pogleda što je trenutno danas. Takav muzej Šola naziva "mrtvačnicom" te kritizira takve institucije i govori kako "muzej u kojem su predmeti mrtvi ne služi životu nego smrti" (Šola, 2011:70). Sam pojam identitet dolazi od kasnolatinske riječi *identitas*⁶ koja se prevodi kao istovjetnost, odnosno karakteristična jedinica. Iako za sobom povlači razne konotacije, on u svojoj srži ima poprilično slična značenja. Također, ljudi o sebi imaju slike koje ih čine sličnima ili, prema njihovom mišljenju, istima s ostalim skupinama na temelju etničkih, rasnih te nacionalnih karakteristika. To je jedan od načina na koji možemo s

⁶ Enciklopedija.hr

Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=26909> (pristupljeno 30.05.2022)

Iakoćom grupirati sličnosti koje svi ljudi dijele. Iako mnogi ljudi koriste te biološke i društvene karakteristike i pripadnosti kako bi diskriminirali druge, postoji i ona druga strana kojom te sličnosti čine "snažan kolektivni identitet" (Brubaker i Cooper, 2000:1). Ta "loša strana" može imati jake posljedice na pojedince koji se identificiraju s neprihvaćenim društvenim aspektima kulture u njihovoj državi. "Doista, značajan broj ljudi se bori za identifikaciju da se odvoji od danih identiteta,... A tamo gdje identiteti imaju nisku kulturnu vrijednost, pojedinci koji takvim identitetima pripisuju, mogu internalizirati negativne slike o sebi. U takvim slučajevima, proces identifikacije može uzrokovati psihička oštećenja" (During, 2005:146). Kao što ćemo primijetiti u drugom dijelu rada gdje će se detaljno objasniti odnos Suščana s njihovom povijesti i kulturom, slika identiteta i vrijednosti na kojima taj identitet počiva jako su bitne. Razlog tome je da vrijednosti i želje na kojima se temelji taj identitet nisu u potpunosti nepromjenjive, ali njima predstavljaju svojevrsnu bazu za definiciju tog subjektivnog identiteta (Bilgrami, 2006:13). Udaljavanje od tih ideala ne dolazi u obzir jer se time ruši slika identiteta, a time i sve ono što definiramo kao "mi" i/ili "ja". "Kulturni život, život s baštinom, kulturnim naslijeđem, direktan je proces izgradnje identiteta." (Šola 2011:70) Šola objašnjava kako su proces i potreba za identifikacijom nešto što se koristi u umjetnostima poput glazbene, kazališne i vizualne umjetnosti. Ovdje je muzej na jednoj vrlo specifičnoj poziciji zbog svoje društvene i institucionalne funkcije. Ono što se nalazi u muzeju i što u njemu vidimo, za razliku od spomenutih umjetnosti, puno je uvjerljivije i legitimnije u našem shvaćanju i potvrdi (vlastitog i kolektivnog) identiteta. Bitno je napomenuti kako je očuvanje baštine i tradicije, kao i određenih povijesnih događaja u muzeju, vrlo važno za održavanje identiteta. Iako je očuvanje identiteta nešto što možemo željeti ili zahtijevati od rada muzeja, ono je samo rezultat predavljanja svakodnevnog kulture nekoga prostora. "Ni muzeji nisu više artificijelne institucije, koje je lako podijeliti po nastavnom planu znanosti prošlog stoljeća, niti je identitet ograničen na logičku ili matematičku sferu nego zalazi u područja psihologije i sociologije." (Šola, 2011:71) Identitet je kao takav teško precizirati i odijeliti na dijelove bez da se opet nešto izgubi ili propusti. Također, korištenje manipulacije da se kroz pojam kolektivnog identiteta prikaže samo jedan dio, uglavnom najljepši ili najskuplji, loša je praksa i igra moći. O tom problemu Šola govori kao o problematici "publike koja je odavno kulturološki dresirana" (Šola, 2011:72). Ljudi žele vidjeti samo ono što je privilegirano i na "vrhu" društva, bez obzira što to za njih znači poniženje sebe i onih koji su u "lošijem" društvenom položaju od njih (Šola, 2011:72).

4.1 MUZEJ DONJA KUPČINA

Jedan od zanimljivih primjera muzeja koji se nalazi u Hrvatskoj je muzej u Donjoj Kupčini. Muzej Donja Kupčina prvenstveno se bavi idejom očuvanja i predstavljanja identiteta njezinih stanovnika. Donja Kupčina nalazi se u općini Pisarovina i pripada Zagrebačkoj županiji. Ovo selo posebno je zbog svojeg vlastitog dijalekta, izrade tekstila, arhitekture, kao i samih stanovnika zvanih Kupčinci⁷. Muzej se otvorio 1973. godine pod vodstvom etnologinje Marijane Gušić kao prvi korak prema zaštiti vlastite baštine (Petrović, 2008:281). Sam prostor i izgled muzeja odredili su stanovnici mjesta sa zadaćom evidentiranja njihove tradicije. "Muzej obuhvaća dio veće komunalne obiteljske kuće izgrađene 1785. godine. Svojim izgledom i načinom gradnje predstavlja primjer tipične seoske arhitekture turopoljskog kraja" (Petrović, 2008:282). Proces identifikacije događa se kroz aktivno uključivanje stanovnika Donje Kupčine u mehanizme vezane uz djelovanje muzeja, poput odabira predmeta i organiziranja aktivnosti. Osim početnog poticaja koji su dali Marijana Gušić i drugi entuzijasti, kulturne ustanove poput Muzeja i Kulturno umjetničkog društva također su zaslužne za nastanak i nastavak rasta inicijative Muzeja Donje Kupčine (Petrović, 2008:283). No najvažnije od svega je suradnja svih navedenih s Kupčincima. Njihovim iskustvima i znanjima o svakodnevnom životu u selu Donja Kupčina, kao i tradicionalnim elemente koje žive, stvara se zajednička društvena memorija mjesta. "Tradicijska kultura u svojoj je biti proces kontinuirane selekcije i (re)interpretacije odabranih kulturnih elemenata i zato bi rad Muzeja bio nemoguć bez suradnje seljana." (Petrović, 2008:283-284)

4.2 LIPA PAMTI

Memorijalni centar Lipa pamti nalazi se na području općine Matulji uz hrvatsko-slovensku granicu⁸ gdje je zamijenio prijašnji Spomen muzej koji je djelovao od 1968. do 1989. godine. Njegova su vrata otvorena 15. travnja 2015. godine u restauriranom prostoru škole (Marić, 2015:26) s naglaskom na očuvanje sjećanja o krvoproliću i nasilju provedenim nad mještanima Lipe dana 30. travnja 1944. godine. Ovaj zločin izvršili su nacisti i fašisti s namjerom likvidacije

⁷ Stanovnici sela Donja Kupčina (Petrović, 2008:277)

⁸ Muzejski Dokumentacijski Centar- Spomen muzej "Lipa Pamti"

Dostupno na: <https://mdc.hr/hr/mdc/zbirke-fondovi/fototeka/spomen-muzej-lipa-pamti/> (pristupljeno 10.07.2022)

takozvanih partizanskih bandi pod nazivom *Braunschweig*⁹. Iako fizička zlostavljanja mještana Lipe nisu bila rijetkost, događaji koji su se dogodili toga dana su itekako eskalirali (Perinčić, 2013:54). Rezultati ove invazije su ubojstva 269 stanovnika Lipe od kojih je najviše bilo žena, djece i staraca. "Na izlazu iz sela stjerani su u tzv. *Kvatirkinu kuću*, zgradu koja je potom polivena benzinom i zapaljena."¹⁰ Osim nasilja, mještani su doživjeli i krađu i spaljivanje njihovih domova i obrta. Oni koji su uspjeli preživjeti, ostali su bez domova i ostale imovine. Kasnije Lipljani započinju s dugim procesom obnove i tugovanjem za svime i svima izgubljenim u napadu na Lipu i njezine mještane (Perinčić, 2013:158). Izložba u Memorijalnom centru sadrži vrlo specifično namještene predmete koji izazivaju snažne emocije poput tjeskobe i straha, kao i mračnu estetiku same prostorije u kojima se oni nalaze. Izložba je stvorena s namjerom izazivanja nelagode, ali i empatije za stradale. "Materijalnu osnovu postava čine fotografije stradanja koje su fotografirali sami nacisti i fašisti. Memorijalni postav muzeja sadrži i popis 269 žrtava stradanja, prezentiran u vidu stiliziranih kućica. Svaka kućica predstavlja objekt spaljen 30. travnja pa nosi stvarni kućni broj te prezime i nadimak obitelji. Unutar svake od kućica popisani su stradali ukućani."¹¹ Te fotografije su ne samo dokaz stradanja Lipljana, nego i lenta tragičnih događaja toga dana. Bitno je napomenuti i tvrdnju vezanu uz "komunikacijski potencijal" spomenutih fotografija gdje Vana Gović objašnjava kako prikaz nije ono što ovdje prevladava, nego činjenica da su ove fotografije "izravni otisak" te stvarnosti. Ukratko, fotografije 30. travnja 1944. godine nisu interpretacija oblika stvarnosti, nego one jesu ta prava stvarnost koja je nepovratno izgubljena čineći ju time relikvijom (Gović 2018:62) . "Osim što Memorijalni centar Lipa pamti štiti memorijalnu baštinu ovoga mjesta prije i nakon nasilja provedenog 30. travnja 1944. godine, ona u isto vrijeme kod posjetitelja promiče snažan osjećaj "...tolerancije, nenasilja te života koji, u mnoštvu svojih pojavnosti i obilježja, predstavlja najveću civilizacijsku dragocjenost i baštinski potencijal"¹². Ovaj je centar dojmljiv jer jasno spaja muzeološke prakse o kojima je prethodno bila riječ. Ukratko, on spaja ideje muzeja susjedstva i zavičajnog muzeja. Ovdje je nastala organska potreba za kolektivnim sjećanjem koja

⁹ Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja

Dostupno na: <https://ppmhp.hr/lipa/o-centru/> (pristupljeno 10.07.2022)

¹⁰ Habus.S. (2020) Očuvanje sjećanja – Memorijalni centar Lipa pamti

Dostupno na: <https://phralipen.hr/2020/03/13/ocuvanje-sjecanja-memorijalni-centar-lipa-pamti/> (pristupljeno 10.07.2022)

¹¹ Ibid.

¹² Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja

Dostupno na: <https://ppmhp.hr/lipa/o-centru/> (pristupljeno 10.07.2022)

je došla od zajednice i njezinih stvarnih potreba, to jest potreba je došla "odozdo prema gore" (Gović, 2018:60). Uz pomoć lokalnog stanovništva i njihovim aktivnim sudjelovanjem u njegovoj obnovi i širenju, kao i stvaranju sadržaja za muzej, posljedično se događa i proces formiranja lokalnog identiteta koji je specifičan i prepoznatljiv za ovo područje.¹³ Ovakav način očuvanja memorije i identiteta je ključan za Lipljane jer ima pozitivne utjecaje na razvoj njihove zajednice u kulturno-povijesnom smislu, kao i jačanje "osjećaja ponosa, samopoštovanja i samosvijesti mjesnih ljudi" (Perinčić, 2015:57). Također, Lipa pamti je poznata po svojim organiziranim obilascima s učenicima osnovnih i srednjih škola koja pruža edukativnu pozadinu povijesti kraja u kojima obitavaju.

4.3 OGULIN-ZAVIČAJ BAJKE

Osim muzeja i muzeološke prakse koji su smješteni u fizičkom prostoru, ovdje se ističe još jedan uspješan hrvatski primjer očuvanja baštine i identiteta jednog cijelog zavičaja. Kad bi se trebao ponuditi primjer dobrog spoja etnografije i antropologije u praksi, jedan od najboljih bio bi primjer grada Ogulina. Kulturni turizam koji se odvija u gradu Ogulinu prepoznatljiv je već godinama te je u nedavnim vremenima poznat pod nazivom "Ogulin-zavičaj bajke"¹⁴. No zašto je grad Ogulin prisvojio baš taj naziv? Naime, Ogulin je rodno mjesto najpoznatije hrvatske spisateljice za djecu, Ivane Brlić-Mažuranić, koja je u svojoj autobiografiji navela upravo svoj rodni kraj kao najvažniju inspiraciju za svoja djela. Koristila je lokalne legende i krajolik kao temelj za svoje priče. "Ivana Brlić-Mažuranić svojom je zbirkom bajki obilježila bajkovitu baštinu Hrvatske, uzdigla hrvatski jezik i usmenu baštinu svoga naroda..." (Ratković, 2006:308). Njezin je doprinos hrvatskoj književnosti neprocjenjiv i njezina je ostavština itekako važna za današnje stanovnike Ogulina, kao i za Hrvatsku. Njezina autobiografija i njezina djela ukazuju da su legende i mitologija lokalnoga kraja bili snažno prisutni u stvaranju njezinih priča. Korištenjem staroslavenske mitologije, usmene književnosti i krajolika ogulinskog područja, stvorila je bajke koje imaju toliko bogatu pozadinu da zbog njih danas Ogulin zasluženno nosi ime zavičaja bajki. Posjetitelji grada mogu obići muzej posvećen spisateljici nazvan "Ivanina kuća

¹³ Ibid.

¹⁴ Turistička zajednica grada Ogulina

Dostupno na: <https://www.tz-grad-a-ogulina.hr/zavicaj-bajke/> (pristupljeno 12.05.2022)

bajke"¹⁵, kao i mnoge manifestacije koje se tiču cijelog Ogulina kao grada bajki, poput "Ogulinskog festivala bajke (OGFB)"¹⁶. Zbog svega navedenog, lokalno stanovništvo Ogulina osjeća veliku čast i potrebu da očuva svoju materijalnu i nematerijalnu baštinu. Iz svega toga rodila se ideja da se od njegove bogate kulturne baštine napravi jedinstvena destinacija koja se "može natjecati s ostalim destinacijama ne samo u Hrvatskoj, već i u mnogo širem europskom kontekstu" (Ratković, 2006:307). Važno je spomenuti kako je i Dragana Lucija Ratković, osoba koja je zaslužna za vođenje projektnog studija Ogulin – zavičaj bajke, napomenula važnost korištenja i vraćanja zajednici da se slučajno ne dovedu u situaciju iskorištavanja financijskih sredstava bez ponovnog ulaganja u kulturni identitet kao što je problem mnogih drugih turističkih gradova diljem Hrvatske (Ratković, 2006:306-308).

Kao što je već prethodno spomenuto, inspiraciju za bajke Ivana Brlić- Mažuranić nalazila je u staroslavenskoj mitologiji i lokalnim legendama grada Ogulina. Jedna od poznatijih legendi vezanih uz sam grad jest legenda o djevojci Đuli. Legenda spominje kćer Frankopana, zvanu Đula "koja se je zbog svoje nesretne ljubavi odlučila baciti u ponor iznad kojeg kasnije stoji sam grad Ogulin" (Uršičić, 2020:22). Također, ti su isti Frankopani imali veliki povijesni značaj za sam grad Ogulin. "Upravo se tu plemićku obitelj povezuje s nastankom samoga grada Ogulina u 15.stoljeću, kao i njezinom strateškom vojnom funkcijom od tadašnje opasnosti, Turaka" (Uršičić, 2020:22). Od njih je danas ostao povijesni Frankopanski kaštel koji je također simbol grada Ogulina.

Nakon legende o djevojci Đuli, imamo i najpoznatiju legendu grada Ogulina, legendu o planini Klek. Planina Klek zbog svojeg zanimljivog izgleda budi maštu svakoga tko je ugleda. Promatrajući samu planinu, možemo uočiti kako ona svojom duljinom i oblikom, daje sliku osobe koja leži ili spava.¹⁷ Mogli bismo pretpostaviti da se zbog izgleda planine, rodila i legenda o Kleku. Kao što je u mom preddiplomskome radu detaljno objašnjeno, korelacija prirode i mitologije je ponekad nerazdvojiva. Razlog zbog kojeg neke legende nastaju često jesu prirodni

¹⁵ Ivaninakućabajke.hr

Dostupno na: <https://www.ivaninakupabajke.hr/hr/o-nama/postanak-i-razvoj/> (pristupljeno 12.05.2022)

¹⁶ Turistička zajednica grada Ogulina

Dostupno na: <https://www.tz-grada-ogulina.hr/zavicaj-bajke/> (pristupljeno 12.05.2022)

¹⁷ "Hrvat planine gledan s istoka, iz smjera Ogulina, nalik je golemom okamenjenom divu. Div se doima kao da je duboko usnuo..."

Visitkarlovacounty.hr

Dostupno na: <https://visitkarlovacounty.hr/legende-o-kleckim-i-ozaljskim-vjesticama/> (pristupljeno 18.05.2022)

oblici krajolika u kojemu se neka zajednica nalazi, a prenose se prvo usmenom pa onda pismenom predajom. Tako se nastavlja tradicija i narodna vjerovanja.

Kad su u pitanju turisti, bili oni strani ili domaći, važno je prenošenje kulture mjesta posjeta bez ugrožavanja njegovog identiteta. U primjeru Ogulina, pod identitetom smatramo: "bajke i legende, bajkoviti krajolik, djelo Ivane Brlić-Mažuranić te identitet i dignitet grada i njegovih stanovnika" (Ratković, 2006:312). Ovdje se radi o pokušaju da se na konkretan i primjeren način, uz pomoć "komunikacijskih medija kulture", dočaraju događaji poput festivala i muzeja bajke. Kao i svaki medij, on nosi svoju posebnu poruku koju želi poručiti svojim gledateljima. To se postiže uključivanjem lokalnog stanovništva grada Ogulina u aktivno sudjelovanje u stvaranju svoje kulture i tradicije u turističko profitabilni produkt (Ratković, 2006:312).

"Samo se u takvoj razvojnoj atmosferi konstrukcija projekta može temeljiti na zdravim i "održivim" polazištima!" (Ratković, 2006:312)

U razvijanju projekta "Ogulin – zavičaj bajke", glavna odrednica projekta bila je definicija kulture i kulturnog turizma. Ona je sa svojim širokim spektrom značenja, obuhvaćala materijalnu i nematerijalnu baštinu grada. Te spomenute baštine služe lokalnim stanovnicima grada da svakodnevno sudjeluju u njegovom očuvanju, ali i stvaranju. Ovom računicom dolazimo do rezultata koji objašnjava činjenicu da je "glavna motivacija za putovanje kulturnih turista potraga za autentičnošću" (Ratković, 2006:310). Ovdje se čak spominje i mišljenje UNESCO-a koji je zaslužan za očuvanje preko deset materijalnih¹⁸ i sedamnaest nematerijalnih¹⁹ dobara Hrvatske. UNESCO-ov dokument "naglašava važnost poštovanja kulturne i spomeničke raznolikosti u cijelome svijetu, što osigurava očuvanje autentičnosti, odnosno izvornosti svjetske kulture i baštine" (Ratković, 2006:312). Ova kombinacija različitosti materijalne i nematerijalne, prirodne i one napravljene od čovjeka, čini spomenutu baštinu izvorom neprocjenjivog bogatstva za lokalno, ali i svjetsko znanje. Zato je grad Ogulin dobar primjer uspješne investicije u sam grad i sve što on sadrži, pokazujući kako urbanizam i arhitektura nisu i ne moraju biti važan aspekt kulturne baštine. Kao što je Dragana Ratković napomenula u tekstu, "...duh određenog mjesta, kreativni potencijali njegovih stanovnika, sačuvana tradicija starih umijeća i obrta, narodne

¹⁸ Whc.unesco.org

Dostupno na: <http://whc.unesco.org/en/statesparties/hr> (pristupljeno 20.06.2022)

¹⁹ Ich.unesco.hr

Dostupno na: <https://ich.unesco.org/en/state/croatia-HR> (pristupljeno 20.06.2022)

mudrosti..." (Ratković, 2006:312) ono su što grad Ogulin nudi i u čemu leži sva njegova čar (Ratković, 2006:310-312).

Koristeći grad Ogulin i njegov projekt "Ogulin- zavičaj bajki" kao primjer uspješne realizacije projekta, ujedno se i predstavlja i ocrta ideja o mogućem projektu na otoku Susku. Fokusirajući se na prirodu i nematerijalnu baštinu te uključivanje lokalne zajednice u svakodnevno očuvanje i stvaranje kulture i kulturnog turizma, stvoreno je jedno samoodrživo kulturno mjesto gdje su granice tradicije legendi i mitova sa svakodnevnim životom tanke ili čak nepostojeće. Ovim uklapanjem bajki u današnji život, stvoren je trajni duh grada koji funkcionira na jedinstveni način. Smatram da je to moguće i za otok Susak, pogotovo kada je riječ o muzeju o kulturi i povijesti samoga otoka, s većim naglaskom na nematerijalnoj baštini.

5. OTOK SUSAK

Otok Susak područje je fokusa ovog diplomskog rada i ideje koju on zastupa. Otok je pun prirodno-kulturoloških potencijala i svake godine iznova zadivljuje sve one koji ga posjete. Njegova povijest, iako ne detaljno dokumentirana, nudi zanimljiv uvid u stvaranje onoga što danas nazivamo otok Susak.

5.1 POVIJEST I PRIRODA OTOKA

Otok Susak je otok koji se nalazi na "zapadnom rubu Kvarnerskog zaljeva,... i sjevernom dijelu Jadranskog mora" (Sokolić, 1993:503) i pripada takozvanoj otočnoj skupini Cresa- Lošinja. Točnije, Susak se ubraja pod otoke lošinjskog arhipelaga, zajedno s otocima Ilovik, Unije, Male i Vele Srakane (Podgorelec, 1999:515). Otok Susak je u staro doba bio dio manjih otočja zvanih Apsirtida. Smatra se kako je od 3. stoljeća pr. n. e. ime otočja vezano uz "krvavu tragediju Jazona, Medeje i Apsirta, kojega su, navodno, kod Osora ubili" (Hamm, Hraste, Guberina, 1956:7). U kontekstu povijesti ovih krajeva, Susak se u spisima Ivana Đakona spominje tek u 11. stoljeću. Također, u to je vrijeme najvažnija građevina bio benediktinski samostan sv. Nikole ili sv. Mihovila (Hamm, Hraste, Guberina, 1956:7). Najstariji dokaz prikaza otoka Suska na nautičkoj karti dolazi iz druge polovice 13. stoljeća s kartom pod nazivom "Carta pisana"

(Ostojić, 2002:388). Jedna od zanimljivosti Suska nalazi se u njegovom tlu. Prva rečenica u radu Rozalije Mutić iz 1967. godine glasi ovako: "Unatrag skoro 200 godina pijesak otoka Suska proučavao je veći broj domaćih i stranih istraživača." (Mutić, 1967:41). No zašto je tome tako? Susak je otok pun finog i plodnog pijeska čije je podrijetlo i dalje misterija. Neki teoretiziraju da je porijeklo eolsko, dok drugi smatraju kako je pijesak izbio na površinu tektonskim uzdizanjem. Sam se pijesak nalazi na vapnenačkoj ploči koja se uzdiže i do 10 metara iznad mora (Sokolić, 1993:504). Osim spomenutog pijeska, druga prirodna zanimljivost je njegova otočna vegetacija. Većinu otoka čine napušteni vinogradi. Iako su se od 1991. godine počeli saditi novi vinogradi, upravo oni čine ovaj otok toliko posebnim. Vinske sorte koje obitavaju na otoku su sušćan crni, trojiščina, krizol bijeli, pleskunaca bijela te boltun bijeli (Sokolić, 1993:505). Uz vinograde, na napuštenim zemljištima rastu trstika i biljka "raštel"²⁰. Zbog napuštanja i propadanja većine vinograda, flora i fauna otoka vrlo su oskudne u svojem broju vrsta. Iako je zbog mnogih prirodnih klimatskih uvjeta sadnja mnogih vrsta voća i povrća vrlo uspješna, ono je dostatno samo za vlastite potrebe kućanstva te je za potrebe turizma nužan uvoz hrane s obale (Sokolić, 1993:506). Također, zbog njegove blage otočke klime, otok je idealan za liječenje bolesti pluća i dišnih puteva poput alergije, bronhitisa i astme. Vrlo visoka stopa vlažnosti tokom cijele godine, toplo more i vrući pijesak pogodno djeluju na zdravlje. Ne smijemo zanemariti ni blagodati tišine i mira zbog manjka prometa vozila, kao i napučenost ljudi. Osim toga, na otoku Susku nema flore koja sadrži alergene i zbog toga nema potencijalne opasnosti od izazivanja alergijskih reakcija. Iz svih navedenih razloga, mnogi smatraju kako je otok Susak područje "vrlo pogodno za prirodnu klimatsku terapiju" (Ostojić 2002:327-328). Bitno je napomenuti kako na otoku ne postoje podzemne vode. Oborinske vode su zaslužne za stvaranje raznih uvala po otoku koje mu pružaju specifičan izgled. Jedan od razloga zašto je pijesak toliko dominantan na otoku jest činjenica da je erozija na Susku vrlo minorna, a pješčanog pokrova ima dovoljno. Isto tako, konstantnim obrađivanjem površine kroz povijest se dokazuje kako je poljoprivreda također uvelike pripomogla da se pijesak odupre eroziji. Sokolić napominje kako je bitno imati na umu nastavak obrade tla, na isti ili sličan način, kako bi se očuvao izgled i pješčani pokrov otoka Suska. U protivnom, Susak bi se vrlo lako erozijom mogao pretvoriti u kameni greben poput otoka Srakana (Sokolić, 1993:505). Kad govorimo o otocima, ne možemo zaobići temu mora i njegovog značaja za sami otok. More je za otok Susak, kao i za mnoge druge otoke Jadrana,

²⁰ Definicija: Običan pleter visok oko jedan metar koji se postavlja po plotovima. (Sokolić, 1993:506)

prirodni resurs. I dandanas je aktivan u svrhu prehrane, kao i morskog prometa, te turizma i njegovog talasoterapeutskog potencijala. No zbog prevelikog izlovljavanja, dolazi do prirodne katastrofe. Nebriga o lovu i količini, ilegalni lov i samo zagađenje mora stvaraju štetu morskome svijetu flore i faune. Ta pojava nije specifična samo otoku Susku, već je problem čitave Jadranske obale (Sokolić, 1993:503-506).

Susak je poznat još od staroga vijeka i kao mjesto ljetovanja bogatih Rimljana koji bi dolazili s obale i drugih otoka. Dokaz tomu je kameni rimski vijenac koji datira još od 1. stoljeća (n. e.) (Ostojić, 2002:388). Sam otok dijeli se na dva naselja ili tzv. sela, Gornje i Donje selo. Gornje selo je starijeg podrijetla, iz doba Rimljana, dok je Donje selo nastalo tek u 19. stoljeću. Spomenuto starije selo nastalo je na plodnoj visoravni, a novije se selo smjestilo u luci u doba procvata vinogradarstva.²¹

Antropološko istraživanje koje je 1957. godine provela Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti prikazalo je vrlo intrigantnu sliku vezanu uz rodbinske veze među otočanima Suska. Rezultati ovog istraživanja potvrdili su "značajan broj slučajeva krvnog srodstva na otoku" (Šarac, 2017:12) gdje je na 1400 otočana bilo tek 5 prezimena. Iako to izgleda kao jedinstveni i izolirani slučaj ovakvog tipa genealogije, otok pod imenom Tristan de Cunha u južnom Atlantskom oceanu sadrži puno sličnosti s otokom Suskom. Od početka 19. stoljeća, na otoku se nalazi tek 7 prezimena. Teoretičari tvrde da se između 1816. i 1908. godine naselilo 7 žena i 8 muškaraca od kojih je trenutna populacija i nastala (Šarac, 2017:12-17).

Pored ovog istraživanja na otoku Susku, bitno je napomenuti istraživanje J. Sokolića iz 1994. godine. "U projektu revitalizacije od interesa je ponajprije ono što je posebno i jedinstveno u kulturološkom liku stanovnika otoka Suska, a što se javlja kao etnološki potencijal odnosno turistički motiv" (Sokolić, 1993:511). Kad je otočanima u istraživanju postavio pitanje o njihovom interesu za određene promjene, najveći broj²² glasao je "da se naselje razvija domaćim ulaganjem, kvalitetnim turizmom, očuvanjem kulturnih i prirodnih bogatstava", dok je nešto

²¹ Kuzmić.S. (2020) Susak - pješčani otočni raj za bose noge! Dostupno na: <https://hkm.hr/zeleni-biseri/susak-pjescani-otocni-raj-za-bose-noge/> (pristupljeno 5.07.2022)

²² *(22,2%) (Sokolić 1993:511)

manje glasalo²³ "da se što više sačuva kulturno bogatstvo i običaji"... Također, najveći broj otočana želi poticati²⁴ i ulagati²⁵ u razvoj turizma.

Ovo su još neke od zanimljivosti na kojima bi se moglo poraditi kao dijelu turističke ponude otoka. Iako je Susak poznat po svojim vikendaškim kućama još od davnih dana Rimljana (Hamm, Hraste, Guberina 1956:10), i dalje se može vidjeti tradicionalna gradnja kuća. Na otoku se potiče rekreacijsko hodanje, ne samo zbog njegove zdravstvene koristi, nego i nepostojanja automobila i drugih gradskih prijevoznih sredstava na otoku.²⁶

"Sudeći prema dosadašnjim razgovorima i dogovorima, suradnja i uključivanje otočana neće izostati. Njihove mogućnosti nisu velike, ali se očekuje da će iz projekta u projekt rasti." (Sokolić, 1993:513)

5.2 SPECIFIČNOST IMENA SUSAK

Kako je otok Susak dobio svoje ime? U starim latinskim zapisima, otok se zove Sansagus. Kasnije dolazimo do raznih inačica²⁷ ovoga imena, no dandanas koristimo staroslavensku riječ, Susak. Smatra se da je Susak dobio ime po biljci grčkog naziva „sampsychon“, koja u prijevodu znači mažuran. Objašnjenje za to ime jest dolazak Grka na naše otoke Jadrana i davanje grčkih imena biljaka otocima na kojem su se najvjerojatnije u najvećem broju i nalazile. Osim otoka Suska, imamo i primjer grada Splita, čije ime potječe od riječi „aspalathos“ ili tzv. bodljikave brnistre (Hamm, Hraste, Guberina, 1956:8-9). Uz prethodno spomenuto objašnjenje, mnogi se Suščani danas povezuju s nazivom Sansigoti. Stanovnica otoka Suska, Nadija Malović, u intervjuu s Riportalom spomenula je kako smatra da je "prava Sansigotica": "Ja otkad sam rođena znam da se mi svi zovemo Sansigoti, vjerojatno je to poteklo iz Italije."²⁸ Otok Susak dijeli značajnu prošlost s Italijom, posebno u doba okupacije. Pod talijanskom vlašću su proveli

²³ *(18,5%) ibid.

²⁴ *(40,7%) ibid.

²⁵ *(55,6%) ibid.

²⁶ Kuzmić.S (2020) Susak - pješčani otočni raj za bose noge! Hkm.hr

Dostupno na: <https://hkm.hr/zeleni-biseri/susak-pjescani-otocni-raj-za-bose-noge/> (pristupljeno 5.07.2022)

²⁷ Primjer: Sansacus (u potvrdama montekasinskih posjeda od XII do XV vijeka), Sansicus (1208,1266, 1356), Sansegius (1229,15. IX. 1280), Sansigus (25. III. 1280),...i tako dalje. (Hamm,Hraste,Guberina 1956:8)

²⁸ I.B. (2022) (NE)OPJEVANA OAZA NA JADRANU Bez gužvi, auta i apartmana na svakom koraku: To je otok Susak! Dostupno na: <https://riportal.net.hr/rijeka/neopjevana-oaza-na-jadraniu-bez-guzvi-auta-i-apartmana-na-svakom-koraku-to-je-otok-susak/325315/> (pristupljeno 3.08.2022)

26 godina, od 1919. do 1945. godine, te je za vrijeme njihove okupacije uveden talijanski jezik kao službeni jezik institucija. Otok se nazivao "Sansego", a otočani "Sansigoti". "U talijanskim (mletačkim) ispravama ime je ovom otoku obično Sansego, Sansigo" (Hamm, Hraste, Guberina, 1956:8). To se promijenilo završetkom Drugog svjetskog rata kada je materinski jezik vraćen u sve ustanove. Osim jezika, prelazi se s kapitalizma i fašističke diktature na socijalistički način života i ideologiju (Rudan, 2004:407).

5.3 LJEČILIŠTE I ZDRAVSTVENI TURIZAM LOŠINJA I SUSKA

Kao što je u početnom poglavlju o otoku Susku već napomenuto, Susak je savršeno mjesto za pokretanje nove vrste pulmološke klimatske terapije. Kad govorimo o počecima turizma na lošinjskom arhipelagu, krajem 19. stoljeća uočavamo veliku zainteresiranost za posjećivanje pješćane plaže uvale Bok. To dokazuje činjenica da su turistički izleti na spomenutu plažu bili "...jedini prostor izvan mjesta na kojemu su se organizirale aktivnosti potpuno neovisne o naselju i osnovnoj djelatnosti susačke zajednice (obrada zemlje i ribarstvo)" (Ostojić, 2002:328-329). Osoba koja se smatra ključnom u prepoznavanju medicinske posebnosti i dobrobiti klime otoka na zdravlje pacijenata je austrijski liječnik Conrad Clar. Osim medicine, dr. Clar studirao je geologiju i kemiju te je bio zadužen za vođenje kupališnog lječilišta u Gleichenbergu. Nakon posjeta Malom Lošinju sa svojim sinom (koji je bio u oporavku nakon teže operacije) i povratka u Austriju, dr. Clar je bio uvjeren da je razlog brzog oporavka njegova sina bila ljekovita i blaga otočka klima. Nakon nekoliko istraživanja i opservacija koje su proveli dr. Conrad Clar, dr. Leopold Schrötter i drugih, otoci Mali i Veli Lošinj postali su pod "austro-ugarskim Zemaljskim zakonom" (Ostojić, 2002:329) mjesta klimatske dobrobiti. Od toga je bitno spomenuti vilu "Wartsee" ili Morsku kulu koja je u početku bila izgrađena kao ljetovalište za nadvojvodu Austro-Ugarske, a kasnije postaje i javna bolnica usmjerena liječenju dječjih bolesti dišnih organa. Iako je Lošinj bio prvi prepoznat po svojim klimatskim blagodatima, uvala Bok na otoku Susku je također predstavljala jedno jedinstveno klimatsko lječilište. Zbog mnogih pozitivnih preporuka malološinjskog sanatorija dr. Hajosa njegovim pacijentima, kupalište Bok postaje velika turistička zanimacija. Početkom 20. stoljeća N. Peruško gradi i uređuje kupalište na uvali Bok, koristeći prirodne materijale na otoku, poput pijeska i trstike. O popularnosti ove uvale svjedoči nam činjenica da: "Jedan od vlasnika lošinjskih hotela uspostavio je stalnu dnevnu vezu

između Malog Lošinja i otoka Suska motornim čamcem koji je prevozio kupališne goste do uvale Bok" (Ostojić, 2002:330). Začetnik klimatskog lječilišta na otoku Susku je bečki liječnik Ernest Mayerhofer. Dr. Mayerhofer je na nagovor svojeg kolege dr. Pirquete, tražio (i pronašao) izolirani otok za klimatsko liječenje kronično bolesne djece, kao i za oporavak od teških operacija. Godine 1913., nakon detaljne analize otoka lošinjskog arhipelaga, dr. Mayerhofer proglašava otok Susak idealnim mjestom za prirodnu klimatsku terapiju. Nakon provedenih analiza klime i oporavka njegovih pacijenata (austrijska djeca), dr. Mayerhofer je nazvao otok Susak "Jadranskim Helgolandom" (Ostojić, 2002:333). Ove preporuke dr. Mayerhofer je prosljedio kotarskom predstojniku Lošinja dr. Mosetiću, koji je u kratkom roku odvažno kupio zemljište oko same plaže Bok i sagradio mnogo manjih objekata. Bitno je napomenuti i sudjelovanje mještana otoka Suska u ovome projektu, točnije manjak aktivnog sudjelovanja mještana u tim aktivnostima. Naime, pored prodaje svojih poljoprivrednih proizvoda turistima, otočani nisu bili znatno uključeni u događanja u uvali Bok. Ubrzo projekt dr. Mayerhofera i dr. Mosetića propada u drugi plan zbog početka Prvog svjetskog rata na europskim bojištima. Tijekom i nakon rata, entuzijazam za klimatsko lječilište u uvali Bok gotovo nestaje. Svi objekti koji su se sagradili za tu potrebu postali su uglavnom neprepoznatljivi ostaci većinom prekriveni pijeskom i trstikom. U svom istraživanju, Borislav Ostojić je 2002. godine intervjuirao Josipa Picinića (Canpunić), koji je kao susački iseljenik (SAD) pričao o svojem doživljaju i sjećanjima na klimatsko lječilište uvale Bok. "Iako sam rođen 1935. godine, i ja se sjećam nastambi koje su bile podignute u uvali Bok prije početka Prvog svjetskoga rata...Hotelčić je dokrajčen u prvim godinama poslije Drugoga svjetskoga rata kada su ljudi sve raznijeli - od namještaja i posteljine do građevinskog materijala. Ono što tada nije bilo ničije - postalo je svačije." (Ostojić, 2002:337). Osim klimatskog liječenja plućnih bolesti, uvala Bok se smatrala idealnim i čudnovatim mjestom koje liječi problem neplodnosti u žena. Neki od razloga koje podupiru ovu teoriju su svjedočanstva žena koje su uspjele ostati trudne i roditi ubrzo nakon boravka na otoku. Uz činjenicu da su fizički i mentalni odmor, kao i mir i čistoća okoliša, sigurno imali pozitivni utjecaj i da je mjesto kao mjesto ovakvog odmora manje bitno, ove žene ipak inzistiraju da je baš otok Susak odgovoran za ispunjenje njihovih majčinskih želja (Ostojić, 2002:337). Iako i dalje među otočanima Suska i Lošinja postoji uvjerenje da su područje i klima u kojoj obitavaju zasigurno pogodni za oporavak plućnih bolesnika i liječenje neplodnih žena, zdravstveni turizam na otoku Susku ne postoji. Moguće je da će se interes vremenom povećati, a time i provesti sve

više istraživanja koja bi mogla pokazati dobrobiti u koje su definitivno vjerovali dr. Mayerhofer i dr. Mosetić (Ostojić, 2002:327-340).

6. MIGRACIJE OTOČANA

Stanovništvo je Suska prošlo mnoge demografske promjene zbog društvenih zbivanja. Naravno, iseljavanje stanovnika otoka nije rijetkost i zbog toga dolazi do starenja populacije na otocima. Depopulacija je, međutim, veliki problem većine otoka. Ona se na ovim područjima uglavnom događala zbog migracija, a razlozi migracija stanovnika mogu biti prisilni ili svojevoljni. Prisilni razlozi su prirodne katastrofe ili rat, dok se svojevoljni razlozi mogu karakterizirati kao vlastita potreba za traženjem boljih socijalnih i financijskih kriterija negdje drugdje (Jovanović, Galić, 2010:154). Uz migracije, veliki problem predstavlja i pojava niske stope nataliteta svih hrvatskih otoka zbog puno dominantnije stope umiranja (Lajić, Mišetić, 2013:183). Postoje različiti dokumenti koji prate broj stanovništva, u danima kada je u vlasništvu otoka Suska i njegovog zemljišta bila biskupija u Osoru, koji sežu čak do 1680. godine. No zbog lošeg vođenja otočkog gospodarstva od vlasnika (Osor i otok Lošinj), kao i lošeg tretiranja samih otočana (otok Unije i otok Susak), došlo je do općeg nezadovoljstva i siromaštva na otocima Suska i Unija. To dokazuje tvrdnja da su spomenute otočane pogrdno nazivali "poveri, pochi ed oppressi"²⁹ (Hamm, Hraste, Guberina, 1956:12-13). Tek je u 19. stoljeću omogućeno privatiziranje vlasništva i otkupljivanja zemljišta od biskupije. Također, društvena alijenacija Suščana od Lošinjana pripomogla je razvitku njihovog specifičnog tradicionalnog dijalekta, kao i svakog otpora prema stranom (Hamm, Hraste, Guberina, 1956:15-16). U razdoblju 30-ih godina 20. stoljeća na otoku Susku sagrađeni su novi objekti i tvornice poput vinarskog podruma i tvornica za preradu ribe u Donjem selu (Ostojić, 2002:388). Otvorena 1939. godine, tvornica za preradu riba zvana Mazzola, bila je jedan od izvora prihoda za otočane. Ovisna o ribolovu koji je u to vrijeme bio na vrhuncu, njezin je rad bio ključan za mnoge stanovnike otoka Suska (Jovanović, Galić, 2010:157). Iako su loši ekonomski uvjeti, kao i teški prirodni uvjeti česti razlozi iseljavanja, na primjeru Suska vidjet ćemo da je razdoblje nakon Drugog svjetskog rata "neprijeporno bilo inicijalni čimbenik novijeg iseljavanja otočana" (Podgorelec, 1999:515-516).

²⁹ Prijevod: "siromašni, bilo ih je malo, i drugi su ih tlačili" (Hamm, Hraste, Guberina 1956:13)

Upravo ovo razdoblje nakon Drugog svjetskog rata "karakteriziralo je masovno iseljavanje otočana u SAD (između 1950. i 1980.)" (Rudan, 2004:408). Zbog prekinute veze s talijanskim lukama, iseljavanje se u Italiju 50-ih nastavilo ilegalno. Nakon napuštanja Hrvatske mnogi su otočani u početku boravili u izbjegličkim kampovima u Italiji, te potom požurili u smjeru ostvarenja američkog sna (Mesarić Žabčić, 2016:140). Razlozi iseljavanja su uglavnom bili "loši životni uvjeti, manjak posla, neslaganje s političkim sistemom, nedostatno ulaganje države u razvitak infrastrukture otoka, nerazumijevanje vlasti prema specifičnome stilu životu Suščana, želja otočana za boljim životom" (Kovačić, 2020:39). Zbog ekonomskih potreba mladih generacija, emigracija u New Jerseyju činila im se kao najbolja prilika u to vrijeme. Ondje su imali poznanike, te čak i rodbinu koja je ostala u dobrim odnosima sa otočanima. No zbog napuštanja otoka za prilike u SAD-u, vinarija je do kraja 50-ih godina prestala s radom. Također, prijašnja tvornica ribljih konzervi Mazzola, obustavila je svoj rad 1963. godine zbog nedovoljnog ribolova i broja radnika zbog intenzivne depopulacije otoka (Rudan, 2004:408) (Jovanović, Galić, 2010:157-159). U razdoblju od 1961. do 1971. godine, uočava se veliki broj iseljavanja s cresko-lošinjskog otočja. Prije tog razdoblja, otok Susak bio je najnaseljeniji otok na tom području. No tijekom tih deset godina stalnog iseljavanja s otoka, Susak je izgubio čak 63% vlastitog stanovništva (Podgorelec, 1999:516-518). Kad promatramo period nakon završetka Domovinskog rata (1990.-2000.), uočavamo manji udio iseljenika koji se odlučio vratiti na otok Susak iz Amerike (Mesarić Žabčić, 2016:146). Za većinu je Suščana mjesto novog trajnog života postao SAD.

Kad govorimo o migracijama otočana, poznata je činjenica da su mnogi Suščani samo privremeno htjeli boraviti u SAD-u. Točnije, otišli su iz financijskih razloga te su planirali svoj povratak natrag na otok nakon što bi ostvarili dovoljnu ekonomsku sigurnost za svoje obitelji na Susku (Kovačić, 2020:36). No nakon par godina rada i asimilacije, većina je ipak odlučila ostati u SAD-u. Stvorila se zajednica Suščana u New Jerseyju gdje su se iseljenici međusobno družili te organizirali različite događaje i udruge koje su štitile tradiciju i običaje koje su ponijeli sa sobom u Ameriku. Također, njihov čest dolazak u Hrvatsku pokazuje želju za njegovanjem vlastitog porijekla, kao i porijekla njihovih roditelja, djedova i baka. Primjer toga je "prikupljanje sredstava za obnovu otoka" (Kovačić, 2020:61) i posjeta otoku za vrijeme Dana iseljenika.

Posebnosti koje ih vežu za domovinu, kao i zajednicu iseljenika u New Jerseyju možemo podijeliti na pojmove poput: jezik, nošnja i identitet.

6.1 JEZIK

Ovaj tranzicijski period (1951.–2001.) karakteriziran je i nekim društvenim aspektima otoka Suska, ponajprije njihovim jezikom. Njihov tradicionalni dijalekt toliko je specifičan, da je čak uglavnom i nerazumljiv većini stanovnika Hrvatske. Smatra se da je to bio jedan od motiva za emigraciju mladih u SAD. Mogući razlog zašto je susački govor toliko specifičan jest njihova otočka izoliranost. Taj arhaičan govor danas se, u malome broju, aktivno koristi među stanovnicima Suska, ali i iseljenicima koji se tradicionalno svake godine vraćaju na Dan iseljenika i na razne tradicionalne proslave na otoku. Dan iseljenika³⁰ slavi se svake godine i to zadnje subote u srpnju. Također, važno je napomenuti kako je govor otoka Suska "zaštićen kao pokretno kulturno dobro"³¹ (Rudan, 2004:407-408).

6.2 NOŠNJA

Još jedna posebnost na otoku Susku je susačka tradicionalna nošnja. Ona se smatra najkraćom nošnjom Europe zbog svoje kratke suknje ili takozvane minice, koja seže iznad koljena.³² To tradicionalno odijevanje vezano je uz žene i koristi se u razne prilike. Osim toga, sama nošnja ima više varijanti te se svaka određena varijanta veže uz određenu životnu dob žene ili djevojke koja ju nosi. Pored tradicionalne odjeće i obuće, način na koji se kosa stilizira i nosi je također vrlo važan dio nošnje.³³

³⁰ Otok-Susak.org

Dostupno na: <https://www.otok-susak.org/hr/dogadjanja/dan-iseljenika/> (pristupljeno 12.08.2022)

³¹ VisitLosinj.hr

Dostupno na: <https://www.visitlosinj.hr/hr/susak.aspx> (pristupljeno 12.08.2022)

³² Nova Studio (2019) „U plesu se moraju dignuti kamižoti kako bi se vidjele gaćice“

Dostupno na: <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/najkraca-nosnja-u-europi-krije-se-na-nasem-otoku-zu-plesu-se-moraju-dignuti-kamizoti-kako-bi-se-vidjele-gacice---572425.html> (pristupljeno 12.08.2022)

³³ VisitLosinj.hr

Dostupno na: <https://www.visitlosinj.hr/hr/susak.aspx> (pristupljeno 12.08.2022)

6.3 IDENTITET

Nakon velikih migracija otočana u SAD, mnogi su i dalje osjećali veliku povezanost s otokom. Djeca su počela otkupljivati kuće svojih roditelja te ih uređivati prema američkom stilu kuća. Također, "donacijama su iseljenici podržali obnovu crkve i izgradnju društvenog doma s poštom, ambulantom, domom umirovljenika i prostorijama za "Klub iseljenika"" (Rudan, 2004:410). Pješčane ulice postale su asfaltirane, a problem vode riješen je izgradnjom cisterne. Možemo reći da se selo "moderniziralo". Kao što je prethodno napomenuto, običaj dolaska iseljenika na otok u vrijeme Dana iseljenika u srpnju, ali i kolovozu postao je sve češći. Oni aktivno sudjeluju u različitim tradicionalnim događajima: " ...vjerskim događajima, folklornim plesovima sa šareno odjevenim djevojkama, tradicionalnom pjevanju i glazbi" (Rudan, 2004:410). Aktivno sudjelovanje im je vrlo bitno jer time osjećaju kao da odlaskom s otoka nisu izgubili dodir sa svojom tradicijom i tradicijom svojih roditelja (Rudan, 2004:410).

Kad već govorimo o osjećaju vlastitog identiteta, otočani Suska smatraju da odstupaju od norme i da se razlikuju od ostalih ljudi. Time se čak i ponose. Jedan od razloga je upravo otok Susak i njegova misteriozna vegetacija, kao i bogata tradicionalna kultura otoka. Identiteti kojima se definiraju su, naravno, njihovi individualni identiteti, ali i tzv. kolektivni identitet. Otočanima Suska je taj identitet bio najvažniji. On ih je povezivao u dijaspori, u SAD-u. Iako su s vremenom došli u tzv. krizu identiteta zbog kulturoloških razlika između hrvatske (otočne) i američke kulture, njihova velika potreba za religioznim okupljanjima³⁴, ali i njegovanjem tradicije otoka, uspjela je u čuvanju tog kolektivnog identiteta od zaborava (Rudan, 2004:413).

6.4 STAROST I IZOLACIJA

Potrebno je posebno istaknuti još jednu već prethodno spomenutu činjenicu, a to je pojava izoliranosti. Taj fenomen koji zvuči zabrinjavajuće, zapravo pozitivno utječe na otočane. Zbog fizičke izoliranosti otoka od obale, ali i otočana od drugih ljudi, potiče jak osjećaj za dobrosusjedske odnose i prijateljstva. No kad ti isti otočani ostare, strah od nemogućnosti brige o sebi na primjeren način (zbog zdravlja), pogotovo kada žive sami, stvara veliki problem (Podgorelec, 1999:526). Većina je njihove djece otišla s otoka tražeći nove prilike što ih često

³⁴ "St. Nicholas Society of Sanseg" and visits to Susak" (Rudan 2004:413)

može činiti usamljenima, ali i dalje (u zrelosti) dovoljno sposobnima za brigu o sebi i kućanstvu u kojem obitavaju. Ovaj je fenomen razvijen u tolikoj mjeri da i u slučaju velike starosti, otočani ne žele napustiti otok radi smještaja u dom ili u neku drugu primjerenu ustanovu. Istraživanje zvano Defilippisa iz 1994. godine, pokazalo je da je "svako peto domaćinstvo na dalmatinskim otocima kao domaćinstvo dvoje ostarjelih bez djece" (Podgorelec, 1999:523). Pretpostavimo da je i danas vrlo slična situacija na otoku Susku te da je sindrom "praznog gnijezda" vrlo realna situacija za mnoge. Ako pogledamo podatke iz 1991. godine, otok Susak je prvi po postocima s najviše samačkog stanovništva. Pored svih otoka lošinjskog arhipelaga, na Susku je svako drugo domaćinstvo zapravo samačko. Uz to, zanimljiv je i podatak u mnogim istraživanjima da, zbog načina života, prehrane i otočkih navika, otočani često žive dulje i zdravije u odnosu na ljude koji žive na kopnu. Neki tvrde da značajke karakteristične za život na otocima imaju očite pozitivne učinke na njihove stanovnike (Podgorelec, 1999:526) (Podgorelec, 1999:523-526).

6.5 ASIMILACIJA ISELJENIKA U NOVIM ZEMLJAMA

Jedan je od većih problema na Susku danas činjenica da je na otoku veliki broj starijeg stanovništva i da se stare kuće prodaju "vikendašima" iz Austrije i Slovenije (Rudan, 2004:410). Ovdje dolazi i do čestih sukoba i netrpeljivosti između otočana i "vikendaša". Razlozi se kreću od nezainteresiranosti "vikendaša" za akcije mjesne zajednice otoka, kao i bacanje ili neprikladno "čuvanje" starine (Sokolić, 1993:508). Iako je ohrabrujuća činjenica da sve više iseljenika iz Amerike obnavlja kuće svojih roditelja (Rudan, 2004:418), to je ipak daleko od ideje revitalizacije društvenog i gospodarskog stanja na otoku. Na Susku se stvara izgled mješavine vikendaša, turista i tek malog broja pravih Sušćana. "Dok tradicionalna zajednica na Susku nestaje, iseljenici u SAD-u nostalgично njeguju tradicionalne plesove i glazbu te obnavljaju otočke kuće na Susku prije asimilacije u američko društvo." (Rudan, 2004:417).

Pojam teorije asimilacije bavi se pitanjima vezanih uz migrante i utjecaja socijalne politike na imigrante (Mesarić Žabčić, 2016:152). Kad govorimo o američkim Sušćanima, njihova asimilacija značila je prilagodbu i stapanje sa sredinom u kojoj su se našli nakon odlaska s otoka. Kad sociologinja Marina Lukšič-Hacin govori o teoriji asimilacije, ona istodobno objašnjava pojam akulturacije. Iako oba pojma imaju sličnosti u socijaliziranju i povezivanju kulture i

društva u kojem se nalaze, akulturacija ostaje na "učenju" o kulturi, dok je kod asimilacije moguće odbijanje materinje kulture u zamjenu za kulturu u kojoj su se našli (Mesarić Žabčić, 2016:153-154). Kao što smo prethodno spomenuli, iseljenicima Suska je jako bitno očuvanje tradicije koju su ponijeli sa sobom, kao i prihvaćanje nove američke kulture u kojoj žive. Rebeka Mesarić Žabčić (2016) u svojem radu spominje razne vrste asimilacije prisutne kod mlađih generacija Suščana: kulturna, društvena i ekonomska asimilacija (Mesarić Žabčić, 2016:154-155). Kulturna asimilacija je istovremeno prihvaćanje temeljnih vrijednosti mjesta doseljenja, kao i zadržavanje osnovnih principa kulturnog nasljeđa rodnog kraja. To znači da Suščani u Americi uče i pričaju na engleskom jeziku, iako i dalje među seboj komuniciraju na svojem jeziku i dijalektu. Također, njeguju svoju tradiciju i običaje te često organiziraju događaje gdje pjevaju tradicionalne pjesme, nose svoju tradicionalnu nošnju i druže se s ostalim iseljenicima. Društvena ili strukturna asimilacija označava sudjelovanje iseljenika kao aktivnog građanina zemlje u kojoj boravi. To uključuje glasanje, pohađanje škole i fakulteta, sportske aktivnosti, i tako dalje. Zadnja vrsta asimilacije je ekonomska asimilacija i ona predstavlja sudjelovanje iseljenika u ekonomiji zemlje. Bitno je spomenuti i pojavu lingvističke asimilacije gdje učenje engleskog jezika postaje primarna, a sušačkog dijalekta sekundarna (Mesarić Žabčić, 2016:154-156).

7. ANKETA

Za potrebe ovog diplomskog rada, provela sam istraživanje o zainteresiranosti za očuvanjem autohtonih i tradicijskih predmeta i priča vezanih uz život na otoku Susku, kao i mogućnošću otvaranja zavičajnog muzeja gdje bi se takvi predmeti čuvali i prenosili publici. Cilj istraživanja bio je ustanoviti razinu svijesti i interesa za stvaranje prostora poput muzeja i u kojoj bi mjeri ta ideja bila prihvaćena. Razlog odabira zavičajnog muzeja na otoku Susku jest činjenica da na otoku nedostaje kulturološkog sadržaja, kao i zanemarivanje tradicionalnih posebnosti koje život na Susku nosi. U anketi su postavljena pitanja temeljena na važnosti očuvanja tradicije i običaja te općenitoj kvaliteti života na Susku. Odgovori na ta pitanja pružit će nam uvid u potencijalni interes za kulturni/etno turizam koji bi obogatilo sadržaj otoka ne samo za turiste, nego i otočane koji bi mogli koristiti muzejski prostor i za druge aktivnosti.

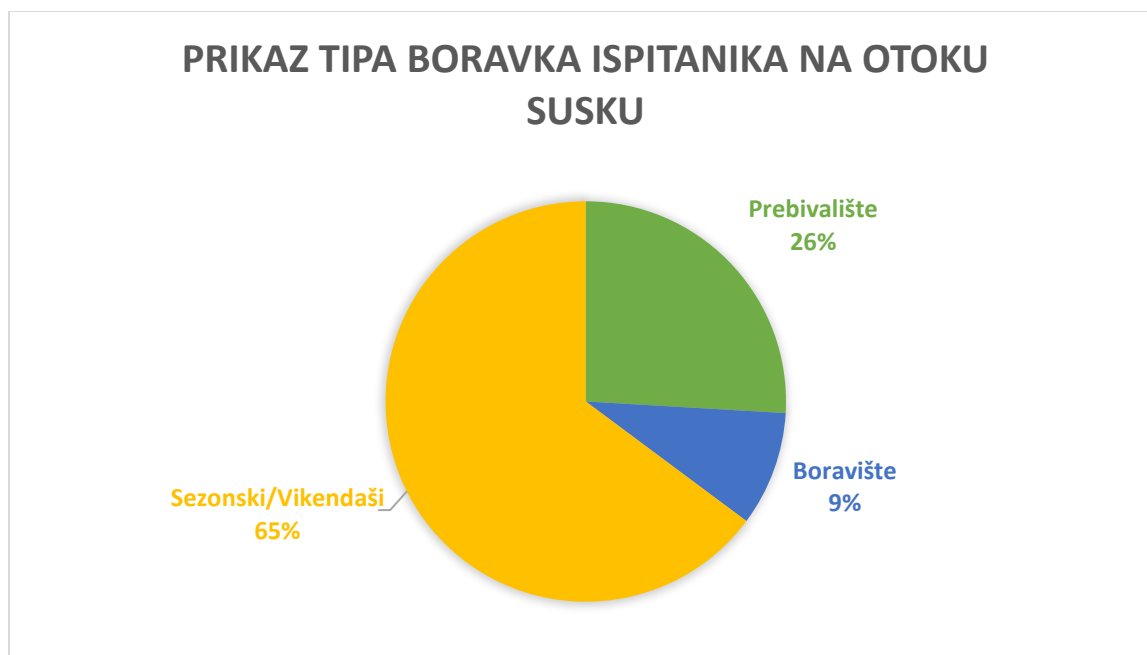
Anketa je provedena online i u potpunosti je anonimna, a u njoj je sudjelovalo 54 ispitanika. Jedini uvjet koji su ispitanici morali imati da bi pristupili ovoj anketi jest prebivalište, boravište i/ili sezonsko posjećivanje otoka te (izvanredno) ako su prethodno živjeli na otoku pa se preselili negdje drugdje. Ukratko, bilo je od ključne važnosti da su osobe koje su ispunjavale upitnik upoznate s otokom i njegovim unutarnjim procesima te da su posjedovale vlastito iskustvo boravka na samom otoku. Uz trenutni boravak na otoku, zanimao me postotak doseljenih ljudi naspram rođenih otočana i njihov osjećaj vezan uz pozitivne i negativne strane života na Susku.

Ispitanici su odgovarali na ukupno osamnaest pitanja, od kojih su dvanaest obaveznih i preostalih šest obrazloženja na postavljeno pitanje ili se nadovezuju na ponuđene izbore u prethodno postavljenom pitanju. Četiri pitanja odnose se na demografske podatke, dok je preostali broj pitanja (njih četrnaest) vezan uz život na otoku Susku i zavičajni muzej. Pitanje pod brojem 6 je jedino pitanje gdje su ispitanici trebali ocijeniti stupanj kvalitete prema ljestvici od 1 (loše) do 5 (odlično). Nadalje, pitanje broj 14 označava presudno pitanje za ovo istraživanje, a odnosilo se na vlastito mišljenje vezano uz otvaranje zavičajnog muzeja na otoku Susku. Rezultati ove ankete bit će prezentirani u sljedećem poglavlju, poretkom kojim su pitanja postavljena u anketi. Za početak, prezentirat će se opći rezultati ankete, zatim će se ti isti rezultati tumačiti s obzirom na tip boravka na otoku (prebivalište/boravište/sezonski). Rezultati su prikazani u tablicama i grafikonima te tekstualno.

Premisa ovog istraživanja jest da će rezultati upozoriti na manjak kulturnog sadržaja na otoku za turiste i otočane te problem s očuvanjem starina i neznanja o istom. Također, smatram da će biti i otpora prema ideji otvaranja zavičajnog muzeja na otoku Susku, bez obzira na tip boravka na otoku.

7.1 REZULTATI ANKETE

U predstavljanju rezultata ankete, započet ćemo s općim prikazom dobivenih podataka. U anketi je sudjelovalo 54 ispitanika. Ukupno 14 ispitanika (26%) ima prebivalište na otoku Susku, njih 5 (9%) ima boravište na otoku Susku, dok najviše ispitanika, njih 35 (65%), ima vikendicu ili sezonski dolazi na otok Susak.

Grafikon 1.1 Prikaz tipa boravka ispitanika na otoku Susku

Na dodatno pitanje vezano uz 1. pitanje, a tiče se tipa boravka na otoku Susku, odgovarali su jedino ispitanici koji su na 1. pitanje odgovorili s: „prebivalište“ ili „boravište“. To se dodatno pitanje odnosilo na rođenje na otoku ili doseljenje ispitanika na otok Susak. Ukupno devetnaest ispitanika (35%) ima prebivalište ili boravište na otoku Susku, njih šestoro (32%) je rođeno na otoku, a najviše ispitanika, njih trinaestero (68%), doseljeno je na otok.

Od spomenutih devetnaest ispitanika, samo je njih petnaest dobrovoljno odgovorilo na pitanje "Gdje su rođeni/živjeli prije preseljenja na otok Susak?". Mjesta s najmanjim postotkom i brojem ispitanika su gradovi Karlovac, Zagreb i otok Veli Lošinj gdje je za svako navedeno mjesto odgovorio po jedan ispitanik (7%), nadalje, dva ispitanika navode državu Bosnu i Hercegovinu (13%), njih četvero (27%) dolazi iz države Slovenije, dok najveći broj ispitanika, njih šestoro (40%), dolazi iz grada Rijeke.

Pitanje "Sviđa li vam se kvaliteta života na otoku Susku? (prijevoz, komunalne usluge, dostupnost hrane i vode, cijene, sadržaji,...)" postavljeno je po principu otvorenog pitanja te su ispitanici mogli izraziti svoje mišljenje u više rečenica. Iz tog razloga, podijelila sam odgovore u četiri kategorije: 1. kategorija je „u potpunosti mi odgovara/sviđa mi se“, 2. kategorija je „u

potpunosti mi ne odgovara/ne sviđa mi se“, 3. kategorija glasi „sviđa mi se, ali ima mjesta za poboljšanje“ i 4. kategorija glasi „ne sviđa mi se, ali ima mjesta za poboljšanje“. U 1.kategoriji odgovorilo je 29 ispitanika (54%), njih 5 (9%) odgovorilo je u 2. kategoriji, zatim u 3. kategoriji odgovorilo je 13 ispitanika (24%), a u 4. kategoriji njih 7 (13%).

Sljedeće se pitanje odnosilo na ocjenjivanje stupnja kvalitete života na otoku Susku prema ljestvici od 1 (loše) do 5 (odlično).

TVRDNJA:	1-loše	2-zadovoljavajuće	3-dobro	4-vrlo dobro	5-odlično
Ocijenite kvalitetu života na otoku Susku	2 (3,7%)	3 (5,6%)	16 (29,6%)	24 (44,4%)	9 (16,7%)

Tablica 1.1 Prikaz općeg ocjenjivanja s navedenom tvrdnjom

Poput 5. pitanja, odgovori ispitanika su dani na principu otvorenog pitanja. Ovdje sam kategorizirala tvrdnje koje su se najčešće pojavljivale kod ispitanika. Na pitanje *"Možete li nabrojati koje su vam pozitivne strane (ako postoje), a koje negativne strane (ako postoje) života na otoku Susku."*, odgovorilo je njih 44 (81,48%) od ukupno 54 ispitanika. 1. kategorija se odnosila na pozitivne strane, dok se 2. kategorija odnosila na negativne strane. U 1. kategoriji, odgovorilo je njih 41 (93,18%), dok je u 2. kategoriji odgovorilo samo 30 ispitanika (68,18%). U zaključku, samo je troje ispitanika (6,82%) navelo jedino negativnu stranu (u 2. kategoriji), dok je njih 11 (25%) navelo jedino pozitivnu stranu (u 1. kategoriji).

Prva kategorija (pozitivne strane)	
Sintagme/ pojmovi:	Broj ponavljanja
Mir i tišina	21
(Čista) priroda	16
Opušten/ bezbrižan ritam	11
Odsustvo prometa	9
Ljudi	5

Tablica 1.2 Prva kategorija (pozitivne strane)

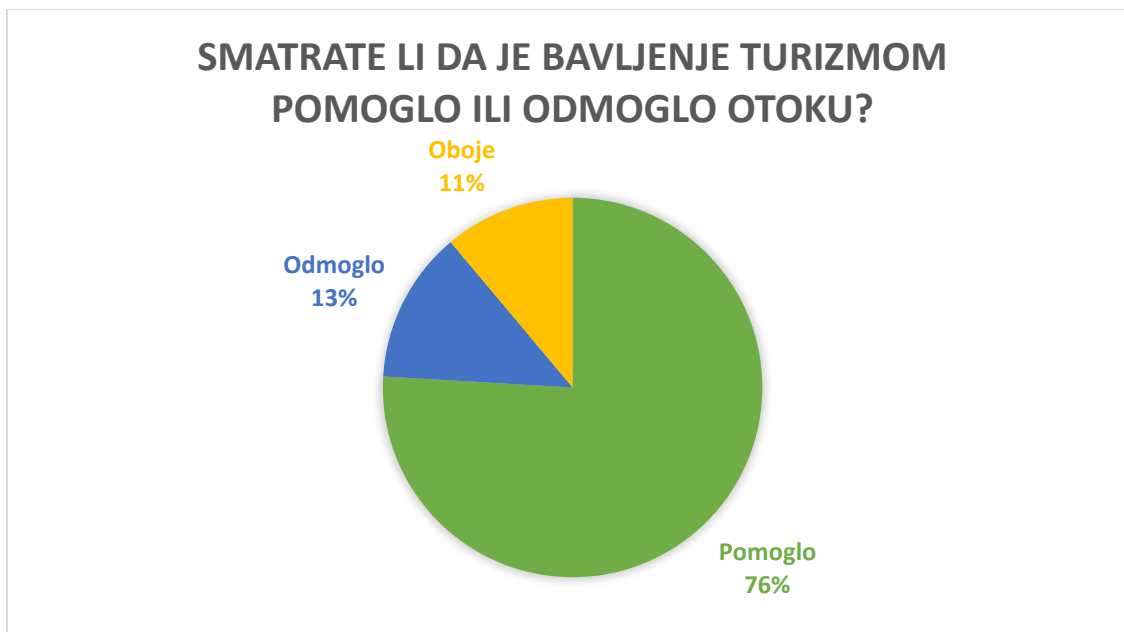
U odgovorima 1. kategorije (pozitivne strane) najviše se puta pojavljuju pojmovi „mir i tišina“ (21), „(čista) priroda“ (16), „opušten/ bezbrižan ritam“ (11), „odsustvo prometa“ (9), a najmanje „ljudi“ (5).

Druga kategorija (negativne strane)	
Sintagme/ pojmovi :	Broj ponavljanja
Nedostatak liječnika	10
Manjak sadržaja	9
Ljudi	6
Visoke cijene	6
Prijevoz/prometna povezanost	6
Opskrba hranom/materijalom	6
Manjak posla	2
Bankomat	2
Voda	1
Birokracija	1

Tablica 1.3 Druga kategorija (negativne strane)

U odgovorima 2. kategorije (negativne strane) najviše se pojavljuju pojmovi „nedostatak liječnika“ (10) i „manjak sadržaja“ (9). Slijede ih „ljudi“, „visoke cijene“, „prijevoz/prometna povezanost“ i „opskrba hranom/materijalom“ (svi se ponavljaju 6 puta), „manjak posla“ i „bankomat“ (2), te najmanji broj imaju pojmovi „voda“ i „birokracija“ (1).

Sljedeće pitanje odnosi se na turizam i njegovu ulogu na otoku. Odgovori su se sumirali u tri kategorije: pomoglo otoku, odmoglo otoku i/ili oboje. Ukupno 41 ispitanika (76%) od ukupno 54 smatra da je turizam pomogao otoku, njih 7 (13%) smatra da je turizam odmogao otoku, dok njih 6 (11%) smatra kako je turizam u isto vrijeme i pomogao i odmogao otoku.

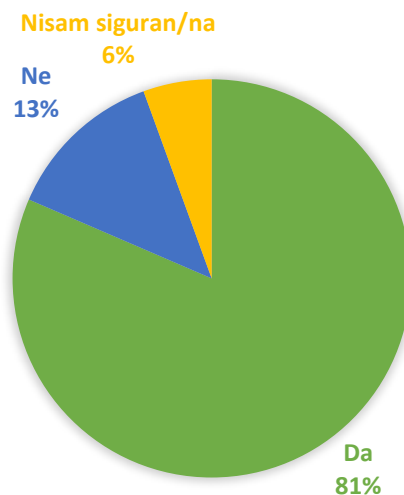

Grafikon 1.2 Prikaz utjecaja turizma prema ispitanicima

Na prethodno postavljeno pitanje se nadovezuje sljedeće pitanje koje je povezano uz vlastito bavljenje turizmom. Ukupno se 16 ispitanika (30%) bavi turizmom, dok se njih 38 (70%) ne bavi turizmom.

Nadalje, ovim pitanjem započinju slijed pitanja vezanih uz muzeologiju i očuvanje tradicije otoka. Pitanjem *"Mislite li da bi pojačani (kulturni/etno) turizam mogao pomoći u razvitku otoka?"*, 44 ispitanika (81%) odgovara potvrdno, njih 7 (13%) odgovara negativno, dok troje ispitanika (6%) nije sigurno.

MISLITE LI DA BI POJAČANI (KULTURNI/ETNO) TURIZAM MOGAO POMOĆI U RAZVITKU OTOKA?

Grafikon 1.3 Prikaz mogućeg utjecaja (kulturno/etno) turizma prema ispitanicima

Na pitanje "Prema vašem mišljenju, postoji li problem po pitanju očuvanja unikatne kulture otoka Suska?", odgovori ispitanika mogu se sumirati u tri kategorije: „da“, „ne“ i „ne znam“. U prvoj je kategoriji odgovorio najveći broj ispitanika 31 (57%), njih 19 (35%) odgovorilo negativno (2. kategorija), dok je njih četvero (8%) odgovorilo „ne znam“ (u 3.kategoriji).

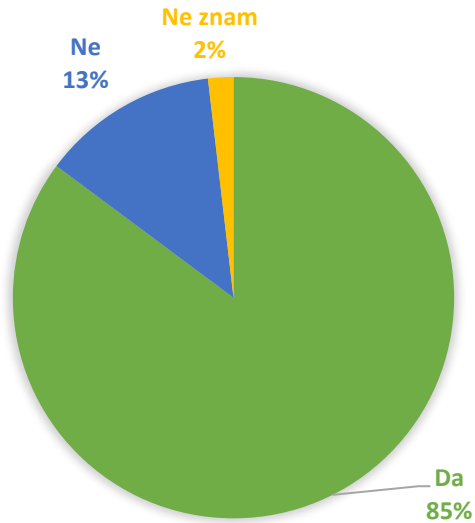

Grafikon 1.4 Prikaz problema očuvanja unikatne kulture otoka Suska prema ispitanicima

Nadovezujući se na prethodno postavljeno pitanje o postojanju problema u očuvanju kulture otoka Suska, sljedećim se pitanjem htjelo potvrditi mišljenje ispitanika o tome bi li se "više moglo učiniti po pitanju očuvanja materijalne i nematerijalne kulture otoka?". Većina ispitanika je odgovorila afirmativno, njih 49 (91%), dok je 5 ispitanika (9%) na to pitanje odgovorilo negacijom.

14. pitanje koje glasi "Smatrate li da bi se mogao/ trebao otvoriti zavičajni muzej o povijesti i tradiciji otoka, na otoku?" ključno je pitanje ove ankete. Ukupno 46 ispitanika (85%) od ukupno 54 odgovorilo je potvrdno na ovo pitanje, njih 7 (13%) odgovorilo je negativno, dok samo jedan ispitanik (2%) nije znao odgovor na ovo pitanje.

**SMATRATE LI DA BI SE MOGAO/ TREBAO
OTVORITI ZAVIČAJNI MUZEJ O POVIJESTI I
TRADICIJI OTOKA, NA OTOKU?**

Grafikon 1.5 Prikaz mogućnosti otvaranja zavičajnog muzeja otoka na otoku prema ispitanicima

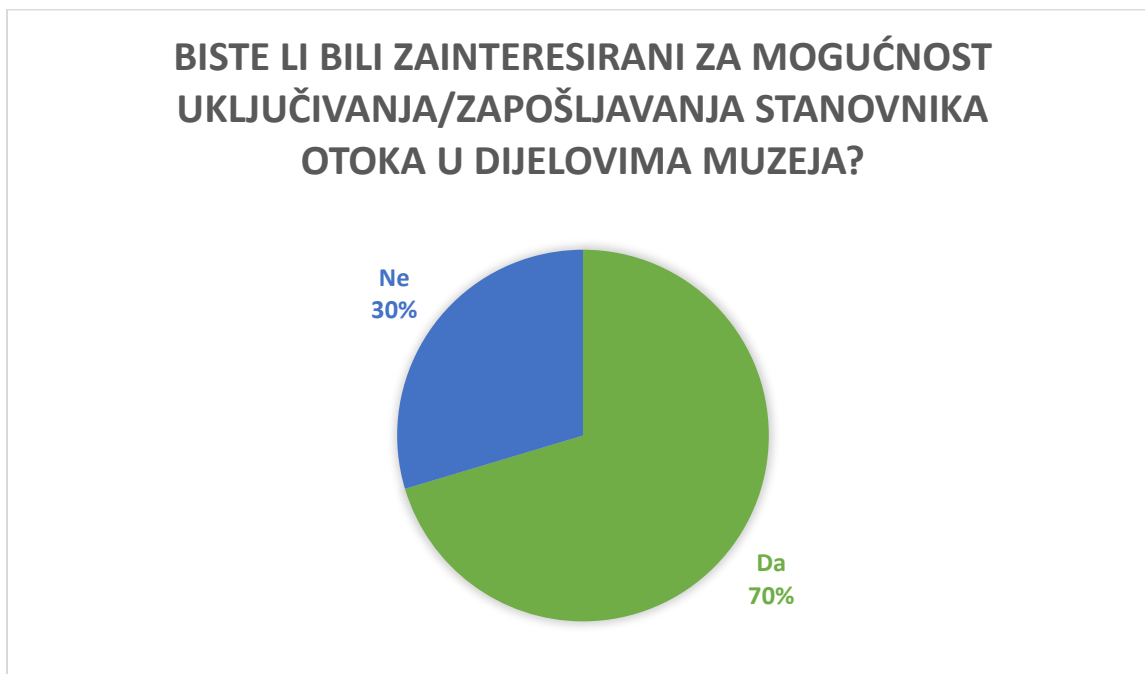
Sljedeće pitanje se zapravo odnosi na prijedlog ispitanika za "mjesto otvaranja takvog muzeja". U tablici će se kategorizirati njihovi prijedlozi od najvećeg broja prijedloga prema najmanjem broju prijedloga. Također, prikazat će se i odgovori ispitanika koji su za mjesto otvaranja muzeja odabrali mogućnost „nigdje“. Ukupno je 43 ispitanika (79,63%) od ukupno 54 dalo prijedlog za mjesto otvaranja muzeja ili izrazilo želju da se muzej ne otvori.

Prijedlog mjesta na otoku Susku	Broj ispitanika	Postotak
Gornje Selo	9	20%
Svejedno/ bilo gdje	8	18%
Bivša tvornica prerade ribe	8	18%
Crkva/Benediktinski samostan	5	11%
Nigdje	5	11%
Centar	4	9%
Donje Selo	3	7%
Riva	2	5%

Tablica 1.4 Prijedlog mjesta muzeja na otoku Susku

Iz tablice možemo uočiti kako je najveći postotak zauzelo Gornje Selo sa 9 odgovora (20%), dok je drugo mjesto izjednačeno između bivše tvornice prerade ribe (u Donjem Selu) i bilo kojim drugim mjestom sa 8 odgovora (18%), na trećem su mjestu izjednačeni crkva i benediktinski samostan (u Gornjem Selu) i negiranje otvaranja muzeja s 5 odgovora (11%). Na četvrtom se mjestu nalazi centar otoka s 4 odgovora (9%), na petom mjestu Donje Selo s 3 odgovora (7%) i na zadnjem je mjestu, s 2 odgovora (5%), područje rive na otoku Susku.

Na pitanje *"Biste li bili zainteresirani za mogućnost uključivanja/ zapošljavanja stanovnika otoka u dijelovima muzeja?"*, 38 ispitanika (70%) odgovara potvrdno, dok njih 16 (30%) odgovara negativno.

Grafikon 1.6 Prikaz zainteresiranosti za uključivanje i zapošljavanje stanovnika otoka u dijelovima muzeja prema ispitanicima

Nadalje, ispitanici odgovaraju na pitanje zainteresiranosti i/ili mogućnosti za *"doniranje materijala/predmeta (fotografije, posude, oruđe, odjeća), usmenih i pisanih predaje/priča o povijesti otoka Suska?"*. Njihovi su odgovori kategorizirani u tri kategorije: „da“, „ne“ i „nemam“. Ukupno 32 ispitanika (59%) potvrdno odgovara na pitanje, njih 17 (31%) odgovara negativno, a preostalih 5 ispitanika (9%) odgovara u zadnjoj kategoriji: „Nemam“.

Kao posljednje pitanje, "Da postoji zavičajni muzej na Susku, biste li preporučili muzej svojim gostima/turistima, rodbini, prijateljima, i tako dalje?", ispitanici su opet odgovarali potvrdno, negativno ili s „možda“. Većina je ispitanika, njih čak 50 (93%) odgovorila potvrdno, dok je njih 3 (5%) odgovorilo s „možda“, te je na kraju samo 1 ispitanik (2%) odgovorio negativno.

Grafikon 1.7 Prikaz zainteresiranosti za preporuku muzeja na Susku drugima prema ispitanicima

Također, analizirat ćemo rezultate prema dvjema skupinama, to jest dva tipa boravka na otoku Susku. Prvi tip se kategorizira kao prebivalište i boravište na Susku, dok je drugi tip kategorizacije sezonski i "vikendaši". Ova je kategorizacija napravljena zbog mogućeg prikaza razlike i/ili sličnosti te prikaza mogućeg sukoba interesa u odgovorima koje su ponudili ispitanici.

Kao što je prikazano u *grafikonu 1.1 Prikaz tipa boravka ispitanika na otoku Susku*, sudjelovalo je ukupno 14 ispitanika (26%) s prebivalištem na otoku Susku i 5 ispitanika (9%) s boravištem na otoku Susku. Sveukupno je to 19 ispitanika (35%) koji pripadaju prvom tipu kategorije stalnog/dugog boravka na otoku. Sveukupno je 35 ispitanika (65%) koji pripadaju drugom tipu kategorije kraćeg boravka na otoku.

Prvo pitanje koje nas zanima za usporedbu ta dva tipa jest pitanje koje se odnosilo na ocjenjivanje stupnja kvalitete života na otoku Susku prema ljestvici od 1 (loše) do 5 (odlično). Općeniti rezultati su provedeni i prikazani u *tablici 1.1 Prikaz općeg ocjenjivanja sa navedenom tvrdnjom*. U prikazu *tablice 1.5*, vidljiv je nedostatak broja odgovora kod ocjena 1 (loše) i 2 (zadovoljavajuće) u *kategoriji tipa 1* naspram *kategorija tipa 2* gdje kod obje ocjene imamo određeni broj odgovora.

TVRDNJA: Ocijenite kvalitetu života na otoku Susku	1-loše	2-zadovoljavajuće	3-dobro	4-vrlo dobro	5-odlično
Kategorija tipa 1	/	/	7 (37%)	7 (37%)	5 (26%)
Kategorija tipa 2	2 (6%)	3 (9%)	9 (26%)	17 (49%)	4 (11%)

Tablica 1.5 Ocjenjivanje navedene tvrdnje u kategoriji tipa 1 i kategoriji tipa 2

Nadalje, uspoređujemo odgovore ispitanika kod pitanja "*Mislite li da bi pojačani (kulturni/etno) turizam mogao pomoći u razvitku otoka?*", gdje u *grafikonu 1.3 Prikaz mogućeg utjecaja (kulturno/etno) turizma prema ispitanicima* vidimo općenite rezultate. U *tablica 1.6*, vidljiv je nedostatak u odgovoru „Nisam siguran/na“ u *kategoriji tipa 1*, dok su u *kategorija tipa 2* sva tri odgovora prethodno zabilježena u općenitom rezultatu.

PITANJE: "Mislite li da bi pojačani (kulturni/etno) turizam mogao pomoći u razvitku otoka?"	Da	Ne	Nisam siguran/na
Kategorija tipa 1	17 (89%)	2 (11%)	/
Kategorija tipa 2	27 (77%)	5 (14%)	3 (9%)

Tablica 1.6 Prikaz odgovora pitanja "Mislite li da bi pojačani (kulturni/etno) turizam mogao pomoći u razvitku otoka?" u kategoriji tipa 1 i kategoriji tipa 2

Sljedeće pitanje čiji se rezultati trebaju pomno promotriti jest pitanje "Prema vašem mišljenju, postoji li problem po pitanju očuvanja unikatne kulture otoka Suska?" čije smo rezultate prikazali u *grafikonu 1.4*. U *tablici 1.7* vidimo da u obje kategorije afirmativni odgovor ima većinu glasova, dok odgovor „Ne znam“ ima najmanji broj glasova.

PITANJE: "Prema vašem mišljenju, postoji li problem po pitanju očuvanja unikatne kulture otoka Suska?"	Da	Ne	Ne znam
Kategorija tipa 1	12 (63%)	6 (52%)	1 (5%)
Kategorija tipa 2	19 (54%)	13 (37%)	3 (9%)

Tablica 1.7 Prikaz pitanja "Prema vašem mišljenju, postoji li problem po pitanju očuvanja unikatne kulture otoka Suska?" u kategoriji tipa 1 i kategoriji tipa 2

Po pitanju "očuvanja materijalne i nematerijalne kulture otoka?", ispitanici su odgovorili u većini afirmativno (91%). U *tablici 1.8*, možemo uočiti kako je u *kategoriji tipa 1* čak 17 ispitanika (89%) odgovorilo pozitivno, dok je njih 2 (11%) odgovorilo negativno. U *kategoriji tipa 2*, broj pozitivnih odgovora bio je 32 (91%), dok se za negativan odgovor odlučio samo jedan ispitanik više nego u *kategoriji tipa 1*.

PITANJE: "Smatrate li da bi se više moglo učiniti po pitanju očuvanja materijalne i nematerijalne kulture otoka?"	Da	Ne
Kategorija tipa 1	17 (81%)	2 (11%)
Kategorija tipa 2	32 (91%)	3 (9%)

Tablica 1.8 Prikaz odgovora pitanja "Smatrate li da bi se više moglo učiniti po pitanju očuvanja materijalne i nematerijalne kulture otoka?" u kategoriji tipa 1 i kategoriji tipa 2

Posljednje pitanje koje će se analizirati u dvije kategorije (*kategorija tipa 1 i kategorija tipa 2*) je 14. pitanje "*Smatrate li da bi se mogao/ trebao otvoriti zavičajni muzej o povijesti i tradiciji otoka, na otoku?*", koje je ujedno i najvažnije pitanje u ovoj anketi. Kao što je u *grafikonu 1.5* prikazan općenit broj rezultata, tako će se u *tablici 1.9* vidjeti podjela prema kategorijama i njihovi pojedinačni rezultati. Jedan ispitanik koji je na navedeno pitanje u anketi odgovorio „Ne znam“ pripada *kategorija tipa 1*.

PITANJE: "Smatrate li da bi se mogao/ trebao otvoriti zavičajni muzej o povijesti i tradiciji otoka, na otoku?"	Da	Ne	Ne znam
Kategorija tipa 1	14 (74%)	4 (21%)	1 (5%)
Kategorija tipa 2	32 (91%)	3 (9%)	/

Tablica 1.9 Prikaz odgovora pitanja "Smatrate li da bi se mogao/ trebao otvoriti zavičajni muzej o povijesti i tradiciji otoka, na otoku?" u kategoriji tipa 1 i kategoriji tipa 2

7.2 KOMENTAR NA REZULTATE ANKETE

Opći rezultati ankete ukazuju nam na slična/podjednaka razmišljanja ispitanika, bez značajnih odstupanja bez obzira na tipove boravka na otoku. Na svako pitanje koje je sadržavalo afirmativni odgovor, većina ispitanika je odgovorila bez obzira na tip boravka. Jedino pitanje koji je u najvećem broju odgovora (i postotku) imao niži vrijednosni odgovor/ocjenu jest pitanje u kojem su ispitanici ocjenjivali tvrdnje o kvaliteti života na otoku Susku. Zanimljiva je činjenica da ispitanici kategorije tipa 1 u tom pitanju nisu dali ocjenu manju od 3 (dobar), za razliku od ispitanika kategorije tipa 2 koji su imali ocjene od 1 (loše) do 5 (odličan). Također, na ocjene ispitanika utjecale su percepcije i strane koje su u naknadnim pitanjima pojasnili. Jedna od zanimljivosti koja se pojavila u odgovorima jest spominjanje ljudi u pozitivnim aspektima života na otoku, kao i u negativnim aspektima. Neki od pozitivnih argumenata za "dobar" život na otoku koji su dali ispitanici su: "*pozitivni ljudi*", "*dragi ljudi*" i kako je jedan ispitanik napisao: "*predivan otok, more, ljudi i turisti.*" (anketa). S druge strane, negativne strane također ponekad uključuju otočane, a ponekad vikendaše (ovisno o pojedinom ispitaniku i njegovom

tipu boravka na otoku). Neki ispitanici smatraju da "stanovnici otoka imaju čudne međuljudske odnose", te da je "narod međusobno u svađi, zavidan, pogotovo na doseljeni narod". Osim toga, neki ispitanici tvrde da problem leži u "lošoj organiziranosti samih otočana zbog sitnih osobnih interesa", dok jedan ispitanik navodi "lošu komunikaciju s ljudima (manjak intelektualnih razgovora)" kao jednu negativnu stranu života na otoku. Ovi su argumenti povezani i s kritikom na birokraciju otoka Malog Lošinja, kao i mjesnog odbora Susak. Jedan ispitanik kritizira ne samo MO Susak i Mali Lošinj, nego i državne aparate, smatrajući kako njihova zloupotreba od strane "*lokalnih šerifa*" (anketa) smanjuje kvalitetu standarda života na Susku. Bitno je napomenuti kako su ovi konflikti "očekivani" s obzirom na to da na društvenoj-političkoj razini, kao mjesni odbor, otok Susak odgovara općini Malog Lošinja (Ostojić, 2002:387-388). Iako je mnogo ispitanika spomenulo manjak sadržaja kao jednu od negativnih strana života na otoku, najveći broj ponavljanja je ipak imala činjenica da otok nema svog vlastitog liječnika. Sve ove spomenute činjenice ukazuju nam na činjenicu da su otočani ili vrlo otporni i pozitivni ljudi te ih ne tište toliko negativnosti koje uviđaju sezanci i vikendaši, ili oni to ne smatraju tolikim negativnostima te su se životom na otoku prilagodili jer neke stvari ne mogu imati nadohvat ruke kao ostali ljudi koji žive na obali.

Također, većina se ispitanika složila s tvrdnjom da je turizam pomogao razvitku otoka. No, nekolicina ispitanika, bez obzira na slaganje sa spomenutom tvrdnjom, smatra kako turizam i dalje nije poželjna pojava na otoku. Jedan ispitanik smatra kako bi turizam na otoku trebao stati gdje jest "da ne bi Susak postao drugi Pag i Hvar, jer bi onda izgubio tu svoju čarobnost koju ima", dok drugi ispitanik misli da je zbog male veličine otoka velika "količina turista tijekom ljeta overwhelming³⁵ za količinu smještaja te prehrambenih namjernica koje otok dobiva" (anketa). Osim toga, jedan ispitanik je po pitanju pomaganja ili odmaganja turizma otoku odgovorio: "ljudima da, otoku manje". Iako je manji broj ispitanika koji pripada kategoriji tipa 1, na pitanje o dobrobitima pojačanog (kulturno/etno) turizma, njihovi pozitivni odgovori prevladavaju odgovore ispitanika u drugoj kategoriji. Ovaj fenomen opet vidimo i kod pitanja o problemu očuvanja kulture otoka, gdje prva kategorija u broju odgovora vodi naspram druge kategorije. Međutim, kod ovog pitanja je također zanimljiva pojava velikog postotka negativnih odgovora u prvoj kategoriji naspram druge. Mogli bismo reći da su mišljenja otočana itekako podijeljena što se tiče brige o tradiciji. No ubrzo uočavamo

³⁵ Eng.prijevod: preplavljen

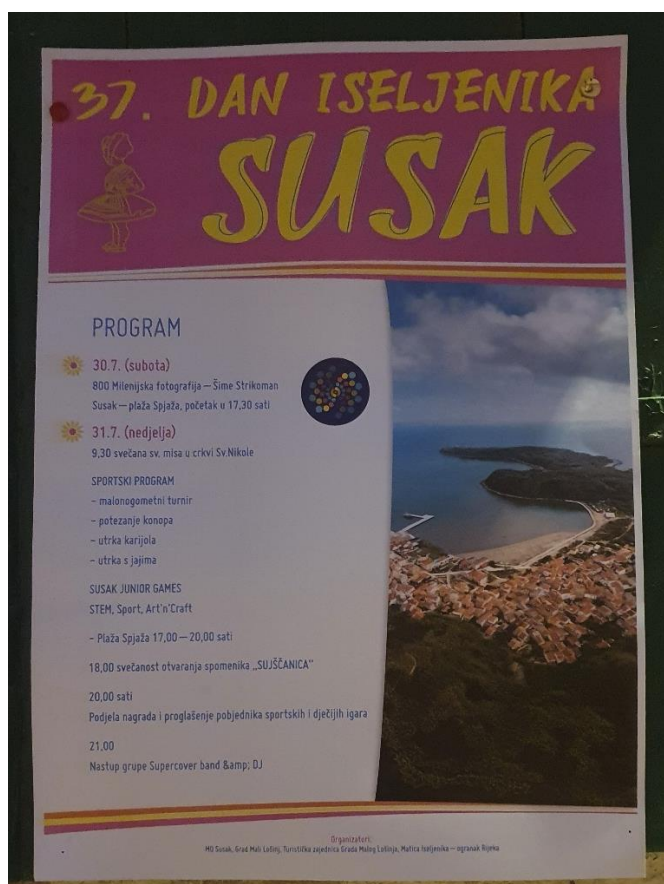
preokret. On se javlja kod pitanja koje naglašava poduzimanje veće brige oko zaštite materijalne i nematerijalne kulture otoka, gdje upravo ispitanici kategorije tipa 2 u većem postotku smatraju da se treba nešto više učiniti po tom pitanju od ispitanika kategorije tipa 1. Ovu činjenicu mogli bismo objasniti time da je moguće da u svojim privatnim domovima otočani vode veliku brigu o svojim starinama i tradicionalnim predmetima. No zbog manjka javne dostupnosti predmeta i priča o kulturi i povijesti Suska, osobe koje ne žive na otoku mogu smatrati da ih na otoku manjka, dok su otočani u doticaju s njima na svakodnevnoj razini. Iz tog je razloga otvaranje mjesta poput zavičajnog muzeja idealan spoj javne dostupnosti predmeta i pojava koje su u dosegu uglavnom samo autohtonim stanovnicima Suska.

Iako je većina ispitanika pokazala interes za otvaranjem muzeja na otoku Susku, opet uviđamo kako je ispitanicima koji nisu s otoka ta ideja primamljivija nego samim otočanima. Dakako, oni ispitanici koji pripadaju kategoriji tipa 1 i podržavaju otvorenje muzeja na otoku misle: "trebalo bi se napraviti, jer i ja sama ne znam dosta o Susku, a zanima me, a i da gostima našim mogu više toga reći o Susku, bilo bi lijepo" (anketa). Dok neki ispitanici smatraju kako je ipak potreba veća za ugostiteljskim mjestima poput "(fast fooda) i bolja opcija u marketima". Jedna ispitanica s druge je strane izrazila želju za sudjelovanjem u eventualnom projektu vezanom uz otvaranje muzeja: "Da, osobno bih voljela sudjelovati u tome te u širenju takve ideje" (anketa).

Ono što možemo uočiti kad sagledamo rezultate ankete u potpunosti jest da su ispitanici općenito zainteresirani, otvoreni i pozitivno raspoloženi prema idejama za napredak otoka. Bez obzira na poteškoće života na otoku, oni koji žive, ostaju, a oni koji dolaze sezonski nastavljaju dolaziti. Naravno, iz odgovora ispitanika osjeti se potreba za rješavanjem više problema koji nisu samo kulturološke prirode (liječnik, prijevoz, itd.). Gotovo svi smatraju da otok zaslužuje više nego što mu je uopće ponuđeno. Uz navedeno, potrebno je pokazati osjetljivost prema društvenim potrebama stanovništva, ali i okoliša u kojem to stanovništvo obitava, kao npr. vode koju konzumiraju, prirode koja ih okružuje, kao i izgleda otoka prema standardima tradicionalnog oblika arhitekture. Također, veliki razdor stvaraju i loši odnosi između otočana i „vikendaša“ te opće nezadovoljstvo prema lokalnoj administraciji Suska i Malog Lošinja.

8. TERENSKI RAD NA 37. DAN ISELJENIKA

Kako bi se tradicija i običaji koji su analizirani u drugom dijelu ovog rada još bolje upoznali i predstavili, posjetila sam otok Susak tijekom njegove poznate manifestacije pod nazivom Dan iseljenika. Ove godine (2022.), manifestacija se održavala 30. i 31. srpnja. Dan iseljenika organizirali su iseljenici iz Amerike, Kanade i Italije i njihovih potomci u "suradnji s Hrvatskom Maticom Iseljenika, Gradom Malim Lošinjem, TZ Mali Lošinj, predstavnicima Merikana, udrugom naših iseljenika Helping hands of Susak i Mjesnim odborom Susak"³⁶. Ova je proslava bila značajna iz više različitih razloga. Jedan od razloga jest činjenica da je nakon dulje pauze uzrokovane pandemijom i posljedičnim nedolaskom iseljenika na otok napokon organiziran njihov "najdraži" dan. Drugi je razlog činjenica da su za ovu proslavu organizirana dva velika događaja značajna za iseljenike i za sam otok.

Slika 1.1 Program 37. Dan iseljenika za 30. i 31. srpnja

³⁶ Knezović.M. (2022) 37. Dan iseljenika Suska. Matis.hr
Dostupno na: <https://matis.hr/dogadanja/37-dan-iseljenika-suska/> (pristupljeno 25.08.2022)

U subotu, 30. srpnja, na glavnoj plaži Spjaža započinje proslava 37. Dana iseljenika fotografiranjem milenijske fotografije u organizaciji fotografa Šime Strikomana (slika 1.1). Sutradan se fotografija koristila u prodaji majica, plakata, slagalica, itd. Manifestacija u potpunosti započinje u nedjelju, 31. srpnja, tradicionalnom rimokatoličkom svetom misom u crkvi Sv. Nikole u Gornjem Selu. Za vrijeme mise, pripovijedale su se razne priče i anegdote vezane uz povijesno iseljavanje s otoka. Nakon završetka mise, održalo se karakteristično druženje ispred crkve koje je kasnije prešlo u ugostiteljski objekt u Donjem Selu zvan Klub Iseljenika. U poslijepodnevnim satima održalo se mnogo sportskih aktivnosti namijenjenih odraslima i djeci kao što su utrka karijola, utrka s jajima, potezanje konopa i malonogometni turnir (slika 1.1.). Iako je u programu bila najavljena svečanost otvaranja spomenika "Sujčanica"³⁷ u 18 sati, ona je ipak započelo nešto kasnije (oko 19:30 sati). Oko prekrivenog spomenika okupile su se "male" i "velike" Sujčаницe u svojoj poznatoj tradicionalnoj nošnji. Mnoge "male" Sujčаницe su potomci prvih iseljenika koji su se doselili u New Jersey davnih 50-tih godina 20. stoljeća. Prije otkrivanja spomenika (slika 1.2.) dvije starije otočanke su na vlastitom suščanskom dijalektu otpjevale poznati pučki napjev "Oče naš". Nakon razotkrivanja spomenika "Sujčаницe", započeo je glazbeni program (Supercover bend) i podjela nagrade pobjednicima sportskih igara. Bitno je naglasiti da se na prije prostranom središtu otoka, tu večer bilo teško kretati. Tu brojnost i posjećenost ove manifestacije potvrđuje direktor turističke zajednice Grada Malog Lošinja Dalibor Cvitković, koji je za HRT1 dao ovu izjavu: "Negdje blizu tisuću gostiju je trenutno na Susku, treba to usporediti s brojkom koja je preko zime negdje oko 80 do 100 ljudi živi znači, 10 puta se poveća. Najveći broj njih je naravno iz Amerike, njih preko 300-400 Amerikanaca koji upravo gledaju da dođu na Susak na Dan iseljenika."³⁸

³⁷ Def. Starije suščansko ime za otočane Suska (m.r. Sujčanin) (Hamm, Hraste, Guberina 1956:10)

³⁸ Perić, I. (2022) Posljednji srpanjski vikend na Susku posvećen je iseljenicima. Magazin.hrt.hr

Dostupno na: <https://magazin.hrt.hr/sretni-i-zdravi/posljednji-srpanjski-vikend-na-susku-posvecen-je-iseljenicima-8801945> (pristupljeno 25.08.2022)

Slika 1.2 Spomenik "Sujčanica" prije svečanosti

Slika 1.3 Spomenik "Sujčanica" s "velikom" Sujčanicom

Slika 1.4 Spomenik "Sujčanica"

9. INTERVJU

Za vrijeme mog boravka na otoku Susku, dobila sam priliku intervjuirati dvije žene koje su bile vrlo zainteresirane za temu moga diplomskog rada. Jedna je žena stalna mještanka otoka još od njezina doseljenja 1993. godine iz sela Travnik u Bosni i Hercegovini. Druga žena dolazi iz Rijeke i tek je prije nekoliko godina odlučila većinu godine provesti na Susku. Iako su obje žene opušteno i otvoreno razgovarale sa mnom, zamolile su me da njihovi identiteti ostanu anonimni. Poštujući njihov zahtjev, odsad ću se, umjesto njihovih imena, prema potrebi koristiti kraticama pa ću se s P1 (oznaka za prebivalište) referirati na prvu ženu, a s B2 (oznaka za boravište) na drugu. Na početku razgovora, postavila sam im pitanja o prošlosti i dotakla se prilagodbe novom životu P1 i njezine obitelji nakon bijega iz Bosne. Prvih nekoliko godina asimilacije na otoku i s otočanima bilo je teško zbog sporog prihvaćanja nje i njezine djece u društvu. Smatra kako nisu bili prihvaćeni na otoku te se prisjeća kako su se njezina djeca stalno morala dokazivati u školi bez obzira na odličan uspjeh. P1: "Da dobije pet mora znati za 6." Također, obje žene smatraju da je za sve kriva uglavnom birokracija Malog Lošinja gdje kao razloge navode sukobe interesa, manjak interesa za obnovom, i tako dalje. Još jedan od razloga zašto na otoku nije bolje jest i loš odabir ljudi koji ih zastupa u mjesnom odboru Susak. P1: "Treba doći prava osoba koja nema skrivene motive i ne može se potkupiti. Treba to biti mlada osoba koja ima želje i želi nešto promijeniti." Katunarić (2003) smatra kako je vrlo zahtjevno obuhvatiti i upravljati područjima kulture zbog "rascjepkanosti državnog teritorija" što pojedine općine čini nemoćnima, a potom i nezainteresiranima za kulturu (Katunarić, 2003 prema Jušinski, 2008:7-8).

U daljnjem razgovoru o organizaciji otoka, P1 napominje kako su otok Unije naspram Suska puno bolje vođene. B2 smatra kako se "stalno na Unijama nešto događa, radne akcije, stalno nešto organiziraju...". Je li to pitanje (manjka) medijske zainteresiranosti ili nečega potpuno drugog? Zaključak na koji su došle obje ispitanice jest taj da je organizacija Suska loša zbog lošeg angažmana ljudi koji to vode. Osim lošeg društveno-političkog vodstva otoka, P1 i B2 napominju kako je veliki problem upravo dolazak "vanjskih" ljudi na otok. Kuće se sve više prodaju strancima što uzrokuje izmijenjeno stanovništvo i sve veći deficit autohtonog stanovništva. Ako se nastavi ovim tempom, smatra P1, doći će do potpunog gubitka predmeta za mogući muzej. B2: "Ovo je zadnji voz za sačuvati što je još ostalo". Osim toga, ti se predmeti zbog neznanja ili nebrige vlasnika uglavnom bacaju ili loše čuvaju. Objе ispitanice iz iskustva

pričaju kako se "ne cijene ti predmeti", "to pojedu svakakve životinje" i "to stoji na tavanu nezbrinuto". Da bi se mogla vidjeti ljepota i bogatstvo starina i tradicionalnih predmeta, potrebna je i edukacija o njima. Katunarić (2003) napominje: "Ključ je u kulturnoj samosvijesti, točnije u kulturnoj edukaciji, menadžmentu, kulturnoj komunikaciji i interdisciplinarnosti, intenzivnoj međunarodnoj suradnji i razmjeni" (Katunarić, 2003:14 prema Jušinski, 2018:8). Ovu međusobnu netrpeljivost vidjeli smo i u rezultatima ankete kad smo analizirali razlog loših odnosa između otočana i "vikendaša", kao i odnos otoka i birokracije Malog Lošinja.

Kad se u razgovoru pokrenula rasprava u smjeru otvaranja muzeja na otoku Susku, obje ispitanice su objeručke prihvatile tu ideju nadodajući kako bi muzej mogao poslužiti i kao mjesto za druženje i dodatni prostor gdje bi se održavali različiti događaji (književni klub, tečaj šivanja, i sl.) tijekom cijele godine. P1 je nabrojala mnogo zanimljivih primjera aktivnosti te izrazila posebnu želju za učenjem šivanja paške čipke: "Da se otvori za učenje Paške čipke, ja bih prva išla". Također, bilo je mnogo prijedloga o mogućnostima organiziranja dječjih izleta i edukacija za školarce u muzeju, a u razgovoru su se naglasile i mnoge pozitivne stvari koje bi kulturni projekt poput zavičajnog muzeja na otoku Susku donio.

Na kraju razgovora, obje su mi ispitanice rekle da, iako je moju ideju (o muzeju) smatraju vrlo privlačnom i pohvalnom, ipak smatraju kako ona nije lako ostvariva i da bi iskreno bile zadovoljne i s nekim jednostavnim ugostiteljskim objektom poput "lijepog restorana ili novog kafića" .

10. PITANJE BUDUĆNOSTI MUZEJA

Nakon istraživanja i analize teorije muzeologije u samoj praksi, kao i zanimljivih i uspješnih primjera muzeja u Hrvatskoj, pitanje o uspješnosti zavičajnog muzeja na Susku i dalje ostaje otvoreno. Osim što je anketom dokazano da postoji potreba za očuvanjem tradicionalnih predmeta i priča od nestajanja, ispitanici su ukazali na manjak sadržaja i događaja na otoku. Upravo iz tog razloga smatram kako je potrebno otočanima i svima onima koji posjete Susak omogućiti jedinstveni kulturološki doživljaj specifičan za ovaj pješčani otok. Sve ove uvjete zadovoljio bi muzej susjedstva ili zavičajni muzej na otoku. Pored interaktivnog i edukativnog prostora koje nude spomenuti muzeji, smatram da je jedna od vrlo bitnih stvari koje muzeologija

nudi pravilna zaštita muzejskih predmeta. Nakon vlastitog iskustva stručne prakse u Odjelu zbirki u Muzeju Moderne i Suvremene Umjetnosti Rijeka, shvatila sam koliko je komplicirana i važna zadaća kustosa koji se brinu o pravilnom zbrinjavanju umjetničkih radova. Neke od zadaća u Odjelu zbirki sastoje se od: preventivne zaštite umjetnina na papiru, utvrđivanja stanja umjetnina na papiru, upoznavanja s fundusom muzeja, utvrđivanja smještaja radova u muzejskoj čuvaonici, upoznavanja s osnovama rada u M++ bazi podataka, unošenja prikupljenih podataka u M++ bazu. Kad smo viša kustosica Vilma Bartolić i ja završile s praksom i nakon prikupljanja svih dojmova, shvatila sam da sam ovom praksom dobila važno iskustvo koje ne bih mogla naučiti nigdje drugdje. Bavila sam se radom "iza kulisa" muzeja bez kojeg muzej ne bi mogao funkcionirati. Svaki muzej ima zadaću očuvanja umjetnina jer se bez toga umjetnine nakon nekog vremena ne bi mogle ni izložiti (zbog lošeg stanja). Očuvanjem radova, u određenim uvjetima i u prostorijama predviđenim samo za to, umjetnost može pričati svoju povijest godinama nakon svoga umjetničkog stvaralaštva.

"Kvaliteta života stanovništva u velikoj mjeri ovisi o afirmaciji sudjelovanja u kulturi. Stanovništvo bi trebalo prijeći iz pasivnog u aktivno sudjelovanje u kulturi." (Katunarić, 2003 prema Jušinski, 2018:9). Sudjelovanje otočana u razvitku muzeja je zato od velike važnosti. U slučaju otoka Suska, potrebno je potaknuti i animirati stanovništvo u tolikoj mjeri da i stanovnici sami osjete želju koja bi ih potakla na izgradnju priče o otoku na otoku. Jedino uz njihovu pomoć ovaj projekt otvaranja muzeja na otoku može biti uspješan. Kao što smo anketom pokazali, volja i želja postoje, a mnogi su pozitivno raspoloženi prema razvoju kulturnog turizma i očuvanju tradicije. Ovdje ih podržava i Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara³⁹ (čl. 4). "Svrha je zaštite kulturnih dobara: - zaštita i očuvanje kulturnih dobara u neokrnjenom i izvornom stanju, te prenošenje kulturnih dobara budućim naraštajima, te - uspostavljanje uvjeta da kulturna dobra prema svojoj namjeni i značenju služe potrebama pojedinca i općem interesu" (čl. 5). No što se točno klasificira kao kulturno dobro i zašto se ono referira kao nacionalno blago? Prema članku 2 iz Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, kulturna dobra su pokretne i nepokretne stvari od umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkog i znanstvenog značenja; arheološka nalazišta i arheološke zone, krajolici i njihovi dijelovi koji svjedoče o čovjekovoj prisutnosti u prostoru, a imaju umjetničku, povijesnu i antropološku vrijednost;

³⁹ Zakon.hr: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/340/Zakon-o-za%C5%A1titi-i-o%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara> (pristupljeno 26.08.2022)

nematerijalni oblici i pojave čovjekova duhovnog stvaralaštva u prošlosti, kao i dokumentacija i bibliografska baština i na kraju, zgrade, to jest prostori u kojima se trajno čuvaju ili izlažu kulturna dobra i dokumentacija o njima. Otok Susak u sebi sadrži nepokretna, pokretna i nematerijalna kulturna dobra (čl.7, 8 i 9) koja je potrebno pravovremeno zaštititi od zaborava i nestajanja. Pogotovo je važno očuvati nematerijalna dobra (folklor, jezik, tradicijska umijeća) zbog njihove osjetljive prirode koja je ovisna većinom o sjećanjima ljudi i njihovom aktivnom sudjelovanju u kulturi. "Kako god bilo, otok će vjerojatno ostati, ali njegove tradicionalne zajednice više neće biti." (Rudan, 2004:418)

Pored uključivanja otočana u aktivno sudjelovanje, bitno je napomenuti kako postoje Europski fondovi koji bi pomogli u ostvarenju ove ideje muzeja na Susku. Zahvaljujući Europskom fondu za regionalni razvoj (EFRR), palača Amadeo (Hrvatski prirodoslovni muzej) bit će potpuno obnovljena nakon potresa u Zagrebu. "Projektu je dodijeljen ukupan raspoloživ iznos bespovratnih sredstava iz Europskog fonda za regionalni razvoj u okviru ovog Poziva u iznosu od 57.264.012,25 kuna."⁴⁰ Otok Susak itekako pripada kandidatima podlošnima za ostvarivanje beneficija (preko 330 milijardi eura) od Zakonodavnog paketa za Kohezijsku politiku za razdoblje 2021.-2027. Pod Europskim fondom za regionalni razvoj "posebna pozornost poklanja se regijama koje su izložene ozbiljnim i trajnim prirodnim ili demografskim poteškoćama, kao što su najsjevernije regije s vrlo niskom gustoćom naseljenosti te *otočne*, pogranične i planinske regije".⁴¹ Pored spomenutog fonda, program Kreativna Europa⁴² je najnoviji program čiji su opći ciljevi "(a) zaštita, razvoj i promicanje europske kulturne i jezične raznolikosti te baštine; (b) povećanje konkurentnosti i gospodarskog potencijala kulturnih i kreativnih sektora, osobito audiovizualnog sektora." (čl.3) Također, u anketi nekolicina je ispitanika izrazila stav da je negativna strana života na otoku manjak prilika (poslovnih i kreativnih) za mlade. Europski parlament i vijeće Europske unije, proglasili su 2022. godinu kao "Europskom godinom mladih

⁴⁰ Pauček Šljivak, M. (2021) Hrvatska će 2023. dobiti najmoderniji muzej. Bit će financiran većinom iz EU fondova Dostupno na: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/hrvatska-ce-2023-dobiti-najmoderniji-muzej-bit-ce-financiran-vecinom-iz-eu-fondova/2299455.aspx> (pristupljeno 27.08.2022)

⁴¹ Strukturnifondovi.hr: Zakonodavni paket za Kohezijsku politiku za razdoblje 2021.-2027. Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/eu-fondovi-2021-2027/zakonodavni-paket-za-kohezijsku-politiku-za-razdoblje-2021-2027/> (pristupljeno 27.08.2022)

⁴² Strukturnifondovi.hr: Uredba (EU) 2021/818 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. svibnja 2021. o uspostavi programa Kreativna Europa (2021.–2027.) i stavljanju izvan snage Uredbe (EU) br. 1295/2013 Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0818&qid=1661586693590> (pristupljeno 27.08.2022)

2022." ("Europska godina") (čl.1). Ovdje je cilj podupirati, osnažiti i obnoviti pozitivne izgleda za mlade osobe (čl.2).

11. ZAKLJUČAK

Zbog velikog iseljavanja u zemlje Amerike, Kanade i Italije u 20.stoljeću, došlo je do promjene izgleda i života na otoku Susku. Nekad odsječeni otok postao je idealna oaza mira za sve one koji to pozele. Iako je autohtonog sušćanskog stanovništva sve manje, veliki broj ljudi iz okolnih zemalja (Slovenija, Austrija, itd.) kupuje i obnavlja kuće za odmor. Iako između otočana i "vikendaša" postoje konfliktni odnosi, veći problem im predstavlja birokracija Malog Lošinja koja usporava njihov gospodarsko-društveni rast. Pored neuspješnog projekta otvaranja klimatskog lječilišta (1914.), zatvaranja tvornice prerade ribe Mazzola (1963.) i zapuštanja većine vinograda, mnogi su napustili otok za zaposlenjem i novim prilikama koje im nisu bile ovdje dostupne. Ti iseljenici na godišnjoj se razini vraćaju na otok kako bi proslavili manifestaciju Dana iseljenika i prisjetili se povijestii tradicija koje ih vežu za otok. Također, mnogi potomci prvih iseljenika u svojim državama, često sudjeluju u tradicionalnim slavljinima i nose tradicionalne nošnje koje su vrlo bitan dio njihova identiteta.

Muzeologija nadilazi granice fizičkog prostora jer se nalazi u segmentima kulture i prirode, a njezin način predstavljanja kulture društvu prikazuje nam kako je ona puno više od samog muzeja. Razlog zbog kojeg je odabrana muzeologija kao znanstvena disciplina jest njezin savršen spoj tradicije i očuvanja kulture bez obzira na mjesto i tematiku. Također, time bi se postavila točna i idealna granica koja bi se mogla proučavati i prenijeti svima koji se žele uključiti. To aktivno uključivanje Sušćana u stvaranju etnološkog muzeja sa svim inačicama njegove povijesti, ali i sadašnjosti, savršena je kombinacija angažmana zajednice i kulture. Taj smo spoj vidjeli na primjeru grada Ogulina koji se cijeli "brendirao" kao zavičaj bajki ili na primjeru muzeja Lipa pamti. Takav projekt moguće je realizirati i na otoku Susku. U spomenutim muzejima također postoji angažman stanovnika grada, kao i ponovno ulaganje u sam grad/selo i zajednicu, ono što otoku također treba i što njegovo stanovništvo želi. Iskustvom u svojoj stručnoj praksi u MMSU, shvatila sam da je očuvanje materijalnih, ali i nematerijalnih dobara prijeko potrebno svuda, a pogotovo onim mjestima kojima prijete nestanak ili zaborav.

Cilj provođenja ovog istraživanja bio je proučiti mišljenja i želje vezane uz otvaranje muzeja na otoku Susku. Istraživala se razina zadovoljstva i kvalitete trenutnog života na Susku, kao i njegove pozitivne i negativne strane. U istraživanju su sudjelovali ispitanici koji stalno ili privremeno borave na otoku i oni koji dolaze sezonski ili vikendom na Susak. Rezultati su ukazali na problem očuvanja tradicije i interes za otvaranjem mjesta poput zavičajnog muzeja koji bi poslužio upravo tome. Također, istraživanje je pokazalo da postoje određeni sukobi između otočana i "vikendaša", kao i opće nezadovoljstvo lokalno samoupravom Malog Lošinja. U intervjuu sa stanovnicima pokazalo se kako su oportunistički interesi drugih naštetili otoku te se stanovnici nadaju da će u budućnosti doći do promjena. Osim kulturnih sadržaja, mnogi su se složili kako nedostaje i adekvatne medicinske skrbi na otoku Susku i okolnim otocima, što čini otok još manje poželjnim za stalno naseljavanje.

Nakon prikazanih rezultata ankete, možemo zaključiti kako je život na otoku Susku značajno drugačiji od života na kopnu Hrvatske. Nekima to čini Susak idealnim mjestom za odmor, dok je za neke to nedostatak na kojem se treba poraditi. Bitno je napomenuti kako je odnos stanovnika prema tradiciji i običajima iznimno snažan te još uvijek postoji značajna veza između otočana, samog otoka i iseljenika bez obzira na njihovu međusobnu udaljenost. No asimilacijom i prihvaćanjem modernosti u društvu, pokazalo se da tradicija polako jenjava i nije dominantna sfera u životu otočana na Susku. Iz tog razloga smatram da je potrebno sačuvati što više kulture Suska u njezinom izvornom stanju dok se u potpunosti ne izmijeni ili ne izgubi. Bez obzira na format muzeja ili čak ustanove koja bi se pobrinula za to, otočanima treba prostor gdje bi bili slobodni aktivno se baviti različitim interesima poput čitanja, šivanja, kina, kazališta i tako dalje. Iako bi to na kraju možda promijenilo dinamiku otoka, također bi stanovnicima otoka Suska napokon donijelo barem djelić onoga što mi na kopnu i u velikim gradovima uzimamo zdravo za gotovo, a to je obilje izbora u sudjelovanju u kulturnim događanjima.

12. LITERATURA, IZVORI, POPIS GRAFIKONA I TABLICA

- 1.) Andrić Talijanac, M. (2013) Muzeji susjedstva, *Informatica museologica*, (45-46), str. 6-23. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/176833> (Datum pristupa: 25.08.2022.)
- 2.) Bilgram, A. (2006) *Notes toward the definition of 'identity'*, New York: Daedalus.
- 3.) Brubaker, R. i Cooper, F. (2000) *Beyond 'identity'*, Nizozemska: Kluwer Academic Publishers
- 4.) Cifrić, I. (2014) Očuvanje baštine u kontekstu Europske unije, *Adrias*, (20), str. 9-19. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/135032> (Datum pristupa: 25.08.2022.)
- 5.) During, S. (2005) *Cultural studies: a critical introduction*, London: Routledge.
- 6.) Gović, V. (2018) Uloga fotografije u transmisiji pamćenja: Primjer memorijalnog centra "Lipa Pamti", *Informatica museologica*, (49), str. 60-63. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/218431> (Datum pristupa: 20.08.2022.)
- 7.) Hraste, M., Hamm, J., Guberina, P. (1956) Govor otoka Suska, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, (1), str. 5-213. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/195355> (Datum pristupa: 22.08.2022.)
- 8.) Jušinski, V. (2018) Utjecaj kulturnih politika na stvaranje i očuvanje kulturne baštine, Završni rad, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet citirano: 22.08.2022., <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:417436>
- 9.) Jovanović, J., Galić, J. i Mackleworth, P. (2010) ODRAZ GAŠENJA OTOČNIH POGONA ZA PRERADU RIBE NA DEPOPULACIJU HRVATSKIH OTOKA, *NAŠE MORE*, 57(3-4), str 153-163. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/59587> (Datum pristupa: 18.08.2022.)
- 10.) Katunarić, V. i Cvjetičanin, B. (ur.) (2003) *Hrvatska u 21. stoljeću: strategija kulturnog razvitka.*, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.
- 11.) Kovačić, V. (2020) Iseljenici s otoka Suska u Sjedinjenim Američkim Državama u drugoj polovici 20. stoljeća, Diplomski rad, Hrvatsko katoličko sveučilište citirano: 27.08.2022., <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:224:134395>

- 12.) Lajić, I., Mišetić, R. (2013) Demografske promjene na hrvatskim otocima na početku 21. stoljeća, *Migracijske i etničke teme*, 29(2), str. 169-199. <https://doi.org/10.11567/met.29.2.3>
- 13.) Marić, I. (2015) Pregled hrvatskih novih muzeja, novih stalnih postava i ostalih zanimljiv projekata iz svijeta muzeja u 2015., *Informatica museologica*, (45-46), str. 24-34. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/176834> (Datum pristupa: 22.08.2022.)
- 14.) Maroević, I. (1992) Uloga muzeologije i njezin doprinos temeljnim znanstvenim disciplinama., *Informatica museologica*, 23(1-4), str. 92-95. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/144748> (Datum pristupa: 20.08.2022.)
- 15.) Maroević, I. (1999) Izazovi etnografskih muzeja i muzeja socijalne povijesti u osvitu trećeg milenija, *Socijalna ekologija*, 8(1-2), str.57-66. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/141673> (Datum pristupa: 25.08.2022.)
- 16.) Mesarić Žabčić, R. (2016) Emigration from the island of Susak to the United States of America, *Croatian Studies Review*, 12(1), str. 133-160. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/177350> (Datum pristupa: 18.08.2022.)
- 17.) Mutić, R. (1967) PIJESAK OTOKA SUSKA: Struktura, sastav i uvjeti sedimentacije, *Geološki vjesnik*, (20)
- 18.) Ostojić, B. (2002) Mogućnost klimatskog liječenja na otoku Susku, *Pomorski zbornik*, 39(1), str. 327-342. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/54346> (Datum pristupa: 22.08.2022.)
- 19.) Ostojić, B. (2002) OPSKRBLJIVANJE STANOVNIŠTVA OTOKA SUSKA PITKOM VODOM, *Pomorski zbornik*, 40(1), str. 387-408. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/54568> (Datum pristupa: 28.08.2022.)
- 20.) Perinčić, T. (2013) Oživljavanje memorijalne zbirke Lipa Pamti, *Informatica museologica*, (45-46), str. 53-58. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/176837> (Datum pristupa: 26.08.2022.)
- 21.) Petrović, Ž. (2008) The role of the Museum of Donja Kupčina in the Perservation of Cultural and Regional Identity of Donja Kupčina, *Etnološka istraživanja*, (12/13), str. 275-284. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/37028> (Datum pristupa: 23.08.2022.)

- 22.) Podgorelec, S. (1999) Utjecaj migracija na starenje stanovništva cresko-lošinjskog otočja, *Migracijske i etničke teme*, 15(4), str. 515-530. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/109492> (Datum pristupa: 22.08.2022.)
- 23.) Ratković, D.L. (2006) 'Ivanina kuća bajke u Ogulinu, njihovu zajedničkom zavičaju', *Muzeologija*, (43/44), str. 306-314. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/76997> (Datum pristupa: 24.08.2021.)
- 24.) Rudan, I., et.al. (2004) Lost in Transition – The Island of Susak (1951-2001), *Collegium antropologicum*, 28(1), str. 403-421. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/4922> (Datum pristupa: 25.08.2022.)
- 25.) Sokolić, J. (1993) OTOK SUSAK – MOGUĆNOSTI REVITALIZACIJE, *Društvena istraživanja*, 3(4-5(12-13)), str. 503.515. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/32914> (Datum pristupa: 28.08.2022.)
- 26.) Šarac, J. (2017) THE REMOTE ISOLATE OF THE CROATIAN LITTORAL – 50 YEARS OF RESEARCH ON THE ISLAND OF SUSAK WITH NEW INSIGHTS INTO ITS GENETIC DIVERSITY, *Collegium antropologicum*, 41(1), str. 11-18. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/180634> (Datum pristupa: 20.08.2022.)
- 27.) Šola, T. (1984) Prilog mogućoj definiciji muzeologije, *Informatica museologica*, 15(1-3), str. 8-10. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/145749> (Datum pristupa: 18.08.2022.)
- 28.) Šola, T. (2011) Prema totalnom muzeju, Doktorska disertacija, Centar za muzeologiju i heritologiju, Filozofski fakultet Beograd
- 29.) Šola, T. (2013) Baština za održivi razvoj, *Glas Gradskog muzeja Karlovac*, 12(10), str. 5-7.
- 30.) Uršičić, F. (2020). Utjecaj nordijske mitologije u popularnoj kulturi, Završni rad, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, citirano: 24.08.2021., <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:732849>

IZVORI:

- 31.) Enciklopedija.hr Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=26909>
(pristupljeno 30.05.2022)
- 32.) Habus.S. (2020) Očuvanje sjećanja – Memorijalni centar Lipa pamti. Dostupno na: <https://phralipen.hr/2020/03/13/ocuvanje-sjecanja-memorijalni-centar-lipa-pamti/>
(pristupljeno 10.07.2022)
- 33.) I.B. (2022) (NE)OPJEVANA OAZA NA JADRANU Bez gužvi, auta i apartmana na svakom koraku: To je otok Susak! Dostupno na: <https://riportal.net.hr/rijeka/neopjevana-oaza-na-jadraniu-bez-guzvi-auta-i-apartmana-na-svakom-koraku-to-je-otok-susak/325315/>
(pristupljeno 3.08.2022)
- 34.) Ich.unesco.hr
Dostupno na: <https://ich.unesco.org/en/state/croatia-HR> (pristupljeno 20.06.2022)
- 35.) Ivaninakućabajke.hr Dostupno na: <https://www.ivaninakucabajke.hr/hr/o-nama/postanak-i-razvoj/> (pristupljeno 12.05.2022)
- 36.) Knezović.M. (2022) 37. Dan iseljenika Suska. Matis.hr
Dostupno na: <https://matis.hr/dogadanja/37-dan-iseljenika-suska/> (pristupljeno 25.08.2022)
- 37.) Kuzmić.S. (2020) Susak - pješćani otočni raj za bose noge! Dostupno na: <https://hkm.hr/zeleni-biseri/susak-pjescani-otocni-raj-za-bose-noge/> (pristupljeno 5.07.2022)
- 38.) Muzej susjedstva Trešnjevka. Dostupno na:
<https://www.muzejsusjedstvatresnjevka.org/> (pristupljeno 14.06.2022)
<https://www.muzejsusjedstvatresnjevka.org/o-nama> (pristupljeno 14.06.2022)
<https://www.muzejsusjedstvatresnjevka.org/fundus> (pristupljeno 14.06.2022)
- 39.) Muzejski Dokumentacijski Centar- Spomen muzej Lipa pamti. Dostupno na: <https://mdc.hr/hr/mdc/zbirke-fondovi/fototeka/spomen-muzej-lipa-pamti/> (pristupljeno 10.07.2022)

- 40.) Nova Studio (2019) „U plesu se moraju dignuti kamižoti kako bi se vidjele gaćice“. Dostupno na: <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/najkraca-nosnja-u-europi-krije-se-na-nasem-otoku-zu-plesu-se-moraju-dignuti-kamizoti-kako-bi-se-vidjele-gacice---572425.html> (pristupljeno 12.08.2022)
- 41.) Otok-Susak.org Dostupno na: <https://www.otok-susak.org/hr/dogadjanja/dan-iseljenika/> (pristupljeno 12.08.2022)
- 42.) Pauček Šljivak, M. (2021) Hrvatska će 2023. dobiti najmoderniji muzej. Bit će financiran većinom iz EU fondova. Dostupno na: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/hrvatska-ce-2023-dobiti-najmoderniji-muzej-bit-ce-financiran-vecinom-iz-eu-fondova/2299455.aspx> (pristupljeno 27.08.2022)
- 43.) Perić.I. (2022) Posljednji srpanjski vikend na Susku posvećen je iseljenicima. Magazin.hrt.hr Dostupno na: <https://magazin.hrt.hr/sretni-i-zdravi/posljednji-srpanjski-vikend-na-susku-posvecen-je-iseljenicima-8801945> (pristupljeno 25.08.2022)
- 44.) Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja. Dostupno na: <https://ppmhp.hr/lipa/o-centru/> (pristupljeno 10.07.2022)
- 45.) Strukturnifondovi.hr: Uredba (EU) 2021/818 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. svibnja 2021. o uspostavi programa Kreativna Europa (2021.–2027.) i stavljanju izvan snage Uredbe (EU) br. 1295/2013. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0818&qid=1661586693590> (pristupljeno 27.08.2022)
- 46.) Strukturnifondovi.hr: Zakonodavni paket za Kohezijsku politiku za razdoblje 2021.-2027. Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/eu-fondovi-2021-2027/zakonodavni-paket-za-kohezijsku-politiku-za-razdoblje-2021-2027/> (pristupljeno 27.08.2022)
- 47.) The Rat: Man's Invited Affliction. Dostupno na: <https://www.si.edu/exhibitions/rat-mans-invited-affliction-event-exhib-6388> (pristupljeno 14.06.2022)

48.) Turistička zajednica grada Ogulina. Dostupno na: <https://www.tz-grad-a-ogulina.hr/zavicaj-bajke/> (pristupljeno 12.05.2022)

49.) Visitkarlovaccounty.hr

Dostupno na: <https://visitkarlovaccounty.hr/legende-o-kleckim-i-ozaljskim-vjesticama/> (pristupljeno 18.05.2022)

50.) VisitLosinj.hr

Dostupno na: <https://www.visitlosinj.hr/hr/susak.aspx> (pristupljeno 12.08.2022)

51.) Whc.unesco.org

Dostupno na: <http://whc.unesco.org/en/statesparties/hr> (pristupljeno 20.06.2022)

52.) Zakon.hr: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/340/Zakon-o-za%C5%A1titi-i-o%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara> (pristupljeno 26.08.2022)

Popis grafikona

53.) Grafikon 1.1 Prikaz tipa boravka ispitanika na otoku Susku str. 30

54.) Grafikon 1.2 Prikaz utjecaja turizma prema ispitanicima str. 33

55.) Grafikon 1.3 Prikaz mogućeg utjecaja (kulturno/etno) turizma prema ispitanicima str. 34

56.) Grafikon 1.4 Prikaz problema očuvanja unikatne kulture otoka Suska prema ispitanicima str. 35

57.) Grafikon 1.5 Prikaz mogućnosti otvaranja zavičajnog muzeja otoka na otoku prema ispitanicima str. 36

58.) Grafikon 1.6 Prikaz zainteresiranosti za uključivanje i zapošljavanje stanovnika otoka u dijelovima muzeja prema ispitanicima str. 37

59.) Grafikon 1.7 Prikaz zainteresiranosti za preporuku muzeja na Susku drugima prema ispitanicima str. 38

Popis tablica

- 60.) Tablica 1.1 Prikaz općeg ocjenjivanja sa navedenom tvrdnjom str. 31
- 61.) Tablica 1.2 Prva kategorija (pozitivne strane) str. 31
- 62.) Tablica 1.3 Druga kategorija (negativne strane) str. 32
- 63.) Tablica 1.4 Prijedlog mjesta muzeja na otoku Susku str. 36
- 64.) Tablica 1.5 Ocjenjivanje navedene tvrdnje u kategoriji tipa 1 i kategoriji tipa 2 str. 39
- 65.) Tablica 1.6 Prikaz odgovora pitanja "Mislite li da bi pojačani (kulturni/etno) turizam mogao pomoći u razvitku otoka?" u kategoriji tipa 1 i kategoriji tipa 2 str. 39
- 66.) Tablica 1.7 Prikaz pitanja "Prema vašem mišljenju, postoji li problem po pitanju očuvanja unikatne kulture otoka Suska?" u kategoriji tipa 1 i kategoriji tipa 2 str. 40
- 67.) Tablica 1.8 Prikaz odgovora pitanja "Smatrate li da bi se više moglo učiniti po pitanju očuvanja materijalne i nematerijalne kulture otoka?" u kategoriji tipa 1 i kategoriji tipa 2 str. 40
- 68.) Tablica 1.9 Prikaz odgovora pitanja "Smatrate li da bi se mogao/ trebao otvoriti zavičajni muzej o povijesti I tradiciji otoka, na otoku?" u kategoriji tipa 1 i kategoriji tipa 2 str. 41

Popis slika

- 69.) Slika 1.1 Program 37. Dan iseljenika za 30. i 31. srpnja str. 44
- 70.) Slika 1.2 Spomenik "Sujčanica" prije svečanosti str. 46
- 71.) Slika 1.3 Spomenik "Sujčanica" s "velikom" Sujčanicom str. 46
- 72.) Slika 1.4 Spomenik "Sujčanica" str. 46